

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Кафедра журналістики

Шиян Роман Вавлерійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Боротьба з дезінформацією у світових ЗМІ

(тема)

061 Журналістика

(шифр і назва спеціальності)

«Міжнародна журналістика»

(освітня програма)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Магістерська кваліфікаційна робота Шияна Романа Валерійовича містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник (консультант): Момот Неля Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент

Київ-2025р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади боротьби з дезінформацією у світових ЗМІ.....	7
1.1. Поняття дезінформації та її вплив на суспільство.....	7
1.2. Роль світових медіа у поширенні та протидії дезінформації.....	16
1.3. Правові та етичні засади боротьби з дезінформацією у міжнародному контексті.....	25
РОЗДІЛ 2. Аналіз сучасних практик боротьби з дезінформацією у світових ЗМІ	31
2.1. Методи виявлення та спростування фейкових новин.....	31
2.2. Вплив політичних, соціальних та економічних факторів на поширення дезінформації.....	39
2.3. Кейси та приклади ефективної боротьби з дезінформацією у світовій журналістиці	48
РОЗДІЛ 3. Перспективи та інновації у протидії дезінформації	60
3.1. Розвиток медіаграмотності та інформаційної освіти як засобу протидії дезінформації.....	60
3.2. Роль міжнародних організацій, держав та платформ у забезпеченні достовірності інформації.....	64
3.3. Вплив воєнної журналістики на суспільну думку та міжнародну підтримку України	72
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі інформація стала одним із ключових ресурсів, що впливає на політичні, соціальні, економічні та культурні процеси. З поширенням цифрових технологій та соціальних мереж доступ до інформації став майже необмеженим, що, з одного боку, розширює можливості для комунікації та обміну знаннями, а з іншого - створює нові виклики, зокрема поширення дезінформації.

Дезінформація - це цілеспрямоване поширення неправдивих, маніпулятивних або викривлених відомостей, що має на меті вплинути на громадську думку, підірвати довіру до інституцій, викликати соціальну напругу або дестабілізувати політичну ситуацію.

Особливо гостро ця проблема стоїть у контексті світових засобів масової інформації, які через свою глобальну аудиторію мають потужний вплив на формування інформаційного поля у різних країнах. В умовах посилення геополітичних протистоянь, гібридних воєн і кібератак використання дезінформації стає одним із стратегічних інструментів впливу. Це загрожує не лише національній безпеці держав, але й міжнародній стабільності.

На фоні цих процесів зростає потреба у системній протидії дезінформації. Важливо не лише виявляти і спростовувати фейкові новини, а й розробляти ефективні механізми інформаційного захисту, підвищувати медіаграмотність населення, створювати міжнародні правові та етичні стандарти, а також впроваджувати інноваційні технології, такі як штучний інтелект і автоматизовані системи фактчекінгу.

Враховуючи швидкий розвиток цифрових медіа та посилення інформаційних загроз, дослідження проблеми боротьби з дезінформацією у світових ЗМІ є надзвичайно актуальним і необхідним для формування сучасної інформаційної політики, забезпечення національної безпеки та розвитку демократичного суспільства.

Метою магістерської роботи є дослідження теоретичних основ та практичних механізмів боротьби з дезінформацією у світових засобах масової інформації, аналіз існуючих методів протидії, а також розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності інформаційної безпеки на міжнародному рівні.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1. Визначити поняття дезінформації, її види та вплив на суспільство.
2. Проаналізувати роль світових ЗМІ у поширенні та протидії дезінформації.
3. Дослідити правові та етичні засади боротьби з дезінформацією у міжнародному контексті.
4. Вивчити сучасні методи виявлення та спростування фейкових новин.
5. Оцінити вплив політичних, соціальних та економічних факторів на поширення дезінформації.
6. Проаналізувати конкретні кейси та практики успішної протидії дезінформації у світовій журналістиці.
7. Розглянути перспективи розвитку медіаграмотності та інформаційної освіти як засобу протидії.
8. Дослідити роль міжнародних організацій, державних інституцій та платформ у забезпеченні достовірності інформації.
9. Оцінити потенціал технологічних інновацій, зокрема штучного інтелекту та фактчекінгу, у боротьбі з дезінформацією.
10. Розробити рекомендації щодо підвищення ефективності боротьби з дезінформацією у світових ЗМІ.

Об'єктом дослідження є процеси поширення та протидії дезінформації у світових засобах масової інформації, а також інформаційно-аналітичні механізми, які використовуються для боротьби з дезінформацією.

Предметом дослідження є теоретичні засади, методи, практики та технології протидії дезінформації у світових медіа, а також їхній вплив на формування суспільної думки та інформаційну безпеку.

Методологічна база дослідження включає використання комплексного підходу, що об'єднує:

- методи порівняльного аналізу підходів міжнародних і національних засобів масової інформації до висвітлення війни та протидії дезінформації;
- контент-аналіз журналістських матеріалів провідних міжнародних медіа (BBC, Reuters, AFP, Deutsche Welle), а також матеріалів фактчекінгових і розслідувальних проєктів;
- структурно-аналітичний аналіз текстів, візуального контенту та результатів аналітичних і соціологічних досліджень у сфері інформаційної війни.

У роботі поєднуються кількісні та якісні методи дослідження, що забезпечує цілісне розуміння механізмів поширення дезінформації, редакційних стратегій її верифікації та ролі міжнародних медіа у формуванні достовірного інформаційного простору.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі сучасних редакційних практик міжнародних засобів масової інформації щодо протидії дезінформації. У дослідженні систематизовано підходи до фактчекінгу, OSINT-верифікації та контекстуального аналізу інформації, визначено ключові тенденції та виклики, з якими стикаються міжнародні медіа. Особлива увага приділяється порівнянню моделей роботи суспільних мовників, міжнародних інформаційних агентств і розслідувальних журналістських ініціатив, а також виявленню найефективніших практик, релевантних для сучасного глобального медіапростору.

Теоретична та практична значущість магістерської роботи полягає у можливості використання отриманих результатів для подальшого теоретичного осмислення проблем функціонування міжнародних медіа в умовах інформаційної війни. У роботі обґрунтовується важливість аналізу редакційних

стандартів, методів перевірки інформації та інституційних підходів до боротьби з дезінформацією, що сприяє поглибленню наукових уявлень про роль журналістики.

Практична значущість дослідження полягає у можливості застосування зроблених висновків у професійній діяльності журналістів і редакторів, зокрема у сфері міжнародної журналістики та фактчекінгу. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення редакційних практик, підвищення рівня достовірності, оперативності та етичності журналістських матеріалів, а також у процесі підготовки фахівців, які працюють в умовах інтенсивного інформаційного протистояння.

Огляд використаної літератури включає аналіз праць провідних українських і зарубіжних науковців, а також матеріалів міжнародних організацій і редакцій, що стали теоретичною та емпіричною базою дослідження. Залучені джерела висвітлюють питання дезінформації, інформаційної війни, редакційних стандартів міжнародних медіа, а також практики фактчекінгу та журналістських розслідувань у кризових і воєнних умовах.

Структура магістерської роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає: 100 сторінок, найменувань у списку джерел 86.

Розділ I

Теоретичні засади боротьби з дезінформацією у світових ЗМІ

1.1. Поняття дезінформації та її вплив на суспільство

Дезінформація у сучасному глобалізованому світі стала однією з найсерйозніших загроз для національної та міжнародної безпеки, оскільки вона здатна впливати не лише на свідомість окремих громадян, а й на цілі суспільства та держави. В умовах інформаційної епохи, коли новини поширюються зі швидкістю кількох секунд, а доступ до соціальних мереж має майже кожен, проблема дезінформації набуває особливої актуальності. У сучасному науковому дискурсі поняття «дезінформація» визначається як свідоме, цілеспрямоване та систематичне поширення неправдивих або спотворених відомостей із метою маніпулювання громадською думкою, створення певного емоційного чи політичного настрою, а також підризу довіри до офіційних джерел інформації. На відміну від звичайної помилки або неточності, дезінформація завжди має намір змінити сприйняття реальності, сформувані вигідне агресору бачення подій та дискредитувати противника.

У сучасному інформаційному середовищі дезінформація стала потужною зброєю політичної боротьби. Її активно використовують як авторитарні режими, так і окремі політичні угруповання для досягнення стратегічних цілей. Особливо небезпечним є той факт, що завдяки розвитку цифрових технологій та соціальних мереж межа між правдивою інформацією та маніпуляцією стає все більш розмитою. Люди часто отримують новини з платформ, які не мають

редакційного контролю чи фактчекінгу, а отже, стають легкою мішенню для пропагандистських впливів [3].

Російська Федерація стала одним із найактивніших суб'єктів, що використовує дезінформацію як елемент своєї зовнішньої політики. Російська дезінформаційна кампанія спрямована на підрив єдності Європейського Союзу, послаблення підтримки України та формування вигідного Кремлю міжнародного іміджу. Російсько-українська війна, яка триває з 2014 року, є не лише війною, а й масштабною інформаційною війною, поле якої виходить далеко за межі двох держав. Основна мета Кремля полягає у дестабілізації України зсередини, послабленні її державних інститутів, підриві довіри до влади та поширенні серед населення почуття розчарування і безсилля. Для цього активно застосовуються соціальні мережі, телевізійні канали, а також інтернет-платформи, що маскуються під незалежні джерела інформації [6].

Після початку повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року дезінформаційна діяльність Росії набула небачених масштабів. Кремль розгорнув агресивну інформаційну кампанію, покликану приховати військові злочини російських військ, виправдати агресію проти України, посіяти сумнів серед громадян демократичних держав у необхідності підтримки українського опору та підірвати віру в об'єктивність західних ЗМІ. Особливою мішенню стали держави Балтії – Естонія, Латвія та Литва, які історично є найбільш активними противниками російської політики та підтримують Україну на міжнародній арені.

Дослідження показують, що саме держави Балтії постійно зазнають впливу російських інформаційних атак. Кампанії включають поширення неправдивих наративів про «утиски російськомовного населення», «загрози НАТО» або «недемократичність урядів», що фінансуються і координуються безпосередньо з Москви. За даними Центру протидії дезінформації (2023), у межах довгострокових планів Росія розробляє стратегії «м'якої сили», метою яких є створення мережі підконтрольних організацій у країнах Балтії. Структури мали б діяти під прикриттям культурного або економічного

співробітництва, але фактично виконувати роль агентів впливу. Згідно з оприлюдненими матеріалами, до 2030 року Кремль планував реалізацію проєкту «Балтійська платформа», який мав би забезпечити відновлення «втрачених зв'язків» між російським та балтійським суспільствами, водночас лобіюючи інтереси Москви в питаннях безпеки та політики [32].

Втім, унаслідок повномасштабного вторгнення в Україну реалізація цих планів стала практично неможливою. Держави Балтії зайняли жорстку позицію щодо протидії російській дезінформації, запровадивши комплекс заходів з інформаційної безпеки. Серед них обмеження мовлення російських телеканалів, підтримка незалежної журналістики, розширення програм медіаграмотності серед громадян, створення аналітичних центрів для моніторингу інформаційного простору. Значну роль у цьому процесі відіграли громадські ініціативи, такі як фактчекінгові організації, освітні проєкти та національні програми з підвищення стійкості до маніпуляцій.

Результати таких зусиль чітко відображені у міжнародних рейтингах. Згідно з European Media Literacy Index 2023, Естонія посідає 4 місце серед усіх країн Європи за рівнем медіаграмотності, Латвія - 18, Литва - 20. Такі показники свідчать не лише про ефективність національних політик у сфері інформаційної безпеки, а й про те, що боротьба з дезінформацією стала частиною державної стратегії розвитку. Саме високий рівень медіаграмотності, критичного мислення та довіри до якісних джерел інформації дозволяє цим країнам успішно протистояти російським пропагандистським наративам [21].

Вплив дезінформації на суспільство є комплексним і багатовимірним. У політичному аспекті вона сприяє радикалізації, підриву демократичних інститутів, маніпулюванню виборчими процесами та дестабілізації урядів. У соціальному формує атмосферу недовіри, поляризації та агресії, коли суспільство ділиться на «табори» через різні джерела інформації. У культурному спотворює історичну пам'ять, нав'язує чужі цінності та руйнує національну ідентичність. В інформаційному підриває довіру до ЗМІ, створює

хаос у новинному просторі, що призводить до зниження критичного мислення серед громадян [19].

Дезінформація - це не просто набір неправдивих повідомлень, а цілеспрямована стратегія впливу, спрямована на підрив стабільності держав, демократичних інститутів і соціальної єдності. Вона виступає складовою гібридної війни, де інформаційний простір стає полем бою, а свідомість громадян - головним ресурсом. Саме тому сучасні держави, зокрема країни Європейського Союзу, приділяють дедалі більше уваги розробці ефективних стратегій протидії дезінформації, поєднуючи правові, освітні, технологічні та комунікаційні заходи. У цьому контексті досвід Балтійських республік є надзвичайно цінним прикладом того, як за допомогою поєднання державної політики, громадської активності та високого рівня медіаграмотності можна сформувати інформаційно стійке суспільство, здатне протистояти будь-яким зовнішнім маніпуляціям.

Поняття дезінформації тісно пов'язане із проблемами безпеки, стабільності та демократичного розвитку сучасних держав. Її вплив на суспільство є системним і тривалим, а тому боротьба з нею вимагає не лише локальних, а й глобальних рішень. Розуміння сутності дезінформації, її механізмів та наслідків є необхідною передумовою для формування ефективних стратегій інформаційної безпеки, що мають стати невід'ємною складовою політики будь-якої демократичної держави [11].

Досвід держав Балтії у протидії дезінформації є яскравим прикладом того, як невеликі за масштабами країни можуть вибудувати надзвичайно ефективну систему інформаційної безпеки, засновану на стратегічному мисленні, цифрових технологіях, медіаосвіті та активній участі громадянського суспільства. Естонія, Литва та Латвія пройшли схожий історичний шлях - від пострадянських республік, вразливих до інформаційних впливів Росії, до повноцінних членів Європейського Союзу та НАТО, які сьогодні задають стандарти у сфері боротьби з пропагандою та фейками. Їхній досвід доводить,

що інформаційна стійкість - це не лише технологічна чи безпекова складова, а передусім культурна та освітня трансформація суспільства.

Естонія вважається піонером цифрової демократії та інформаційної безпеки в Європі. Ключовим елементом її успіху є комплексна цифровізація держави, що охоплює як адміністративні процеси, так і сферу освіти та комунікацій. Інформаційна безпека тут розглядається як невід'ємна частина національної оборони, а громадяни як активні учасники цього процесу. Естонська держава систематично впроваджує курси медіаграмотності у шкільну програму, починаючи з початкової освіти. Завдяки цьому, вже з дитинства формується здатність критично аналізувати джерела інформації, розуміти маніпулятивні техніки та усвідомлювати, як працюють алгоритми соцмереж. Крім того, Естонія активно інвестує у розвиток кібербезпеки, що дозволяє не лише виявляти, а й оперативно реагувати на інформаційні атаки. Важливою частиною її політики стало створення локальних медіа російською мовою, які поширюють об'єктивну інформацію та протидіють дезінформаційним наративам, що походять з Росії. Такий підхід довів, що державна підтримка незалежних та професійних медіа може значно підвищити рівень інформаційної інтеграції національних меншин [2].

Литва зосередила свою увагу на розвитку громадянських ініціатив і побудові партнерства між державою та суспільством. Унікальним феноменом литовської моделі є так звані «ельфи» мережа волонтерів, які добровільно протидіють пропагандистським ботам у соціальних мережах, відстежують фейки та повідомляють про них фахові структури. Такий підхід перетворив боротьбу з дезінформацією на спільну місію суспільства, де кожен громадянин може зробити внесок у захист національного інформаційного простору. Литва також створила низку інституцій, які займаються перевіркою фактів, медіаосвітою та аналізом інформаційних кампаній. Серед них проєкти Debunk.org, DIGIRES та ініціатива «Детектор брехні», які працюють у тісній співпраці з Міністерством оборони, журналістськими спільнотами та освітніми закладами. Завдяки цим зусиллям Литва змогла створити цілісну систему

інформаційної безпеки, де поєднано державне управління, експертний аналіз і громадську участь [30, с. 196-200].

Латвія реалізує комплексний підхід, який включає правові, освітні, комунікаційні та технологічні інструменти. Вона послідовно вдосконалює законодавство, яке дозволяє притягувати до відповідальності осіб та організації, що поширюють дезінформацію, особливо якщо це загрожує національній безпеці чи сприяє розпалюванню ворожнечі. Одночасно в країні активно діють незалежні журналістські організації, такі як Re:Baltica та Re:Check, які проводять журналістські розслідування, аналізують медіанаративи, викривають фейки та маніпуляції, пов'язані з політичними або геополітичними цілями. Особливе значення має діяльність Центру передового досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій, що базується в Ризі. Цей центр не лише досліджує методи гібридних інформаційних впливів, а й розробляє рекомендації для країн-членів НАТО щодо ефективної протидії пропаганді.

Важливо, що Латвія приділяє значну увагу освітнім програмам і підвищенню медіаграмотності серед населення. У рамках державних і громадських ініціатив проводяться тренінги для журналістів, державних службовців, учителів і студентів, організуються відкриті лекції та форуми, які розвивають навички критичного мислення. Рада з питань електронних ЗМІ, у співпраці з Державною канцелярією, розробляє стандарти прозорості інформації, а також створює освітні платформи для перевірки достовірності новин. У результаті формується культура інформаційної відповідальності коли громадяни не просто споживають контент, а й вміють розпізнавати неправдиві джерела, розуміють мету маніпуляцій і не поширюють сумнівну інформацію [1].

Порівняльний аналіз цих трьох моделей показує, що успіх протидії дезінформації полягає не у створенні окремої інституції чи тимчасової кампанії, а у формуванні сталого механізму суспільної стійкості. Держави Балтії довели, що ефективна інформаційна безпека можлива лише за умови синергії трьох основних елементів [29]:

- 1) Державна політика, яка забезпечує правову основу та фінансування стратегічних комунікацій.
- 2) Громадянська активність, що створює соціальний щит проти пропаганди.
- 3) Освітня трансформація, яка формує культуру критичного мислення у майбутніх поколінь.

Для України, яка вже понад десятиліття перебуває у стані інформаційної війни з Росією, досвід Балтійських країн має безпосередню практичну цінність. Він демонструє, що навіть невеликі держави можуть ефективно протистояти масованим інформаційним атакам, якщо вибудовують системну політику, засновану на партнерстві держави, медіа та громадян. Україна вже зробила важливі кроки у цьому напрямі - створення Центру стратегічних комунікацій, розвиток фактчекінгових ініціатив («СтопФейк», «По той бік новин»), підвищення ролі медіаосвіти у школах. Проте досвід Естонії, Литви та Латвії показує, що необхідно розвивати саме довготривалу культуру інформаційної самозахисності, у якій кожен громадянин усвідомлює свою відповідальність за поширення правдивої інформації.

Приклад Балтійських країн переконливо доводить: ефективна боротьба з дезінформацією не може бути лише реакцією на загрози - це має стати частиною національної ідентичності, елементом громадянської освіти та стрижнем державної політики. У цьому полягає головний урок для України: побудова інформаційно стійкого суспільства - це не короткостроковий проєкт, а тривалий процес, який вимагає довіри, партнерства та свідомості. Лише об'єднання зусиль держави, медіа, освітніх інституцій і громадян дозволить сформувати такий інформаційний простір, у якому правда завжди матиме перевагу над пропагандою [20].

Отже, балтійські республіки, які посідають високі позиції в European Media Literacy Index 2023, є яскравими прикладами того, як системна робота на рівні державної політики, освіти та громадянського суспільства може забезпечити ефективний захист від дезінформації. Їхній досвід свідчить, що інформаційна безпека - це не лише питання технічних засобів чи боротьби з

фейками, а цілісна стратегія, спрямована на формування зрілого, критично мислячого суспільства.

Естонія демонструє комплексний підхід до розвитку медіаграмотності, вбачаючи в цьому ключ до побудови стійкої демократії. Вона активно реалізує освітні програми, спрямовані на підвищення рівня інформаційної культури серед усіх верств населення. У школах впроваджено обов'язковий 35-годинний курс із медіаграмотності, який навчає дітей розпізнавати фейки, аналізувати джерела та усвідомлювати наслідки поширення недостовірної інформації. Для старшого покоління проводяться інформаційні кампанії та відкриті зустрічі, де громадянам пояснюють, як безпечно користуватися інтернетом, розпізнавати маніпуляції в соцмережах і не ставати жертвами інформаційних атак. Важливою частиною естонської стратегії є створення майданчиків для відкритих суспільних обговорень, що сприяють довірі між владою та громадянами, а також формуванню стійкої демократичної культури. Саме завдяки такій системній роботі Естонія стала однією з найбільш підготовлених країн Європи у сфері протидії дезінформації [5].

Латвія, у свою чергу, обрала шлях посилення нормативно-правового регулювання у сфері інформаційної безпеки. Її підхід базується на переконанні, що свобода слова повинна поєднуватись із відповідальністю за поширення неправдивих або небезпечних даних. У країні було заборонено понад 80 російських засобів масової інформації, серед яких телеканал «Дождь», що систематично поширював дезінформаційні матеріали та маніпулятивні наративи. Такі дії мали не лише символічне, а й практичне значення - вони зменшили вплив проросійських медіа на латвійський інформаційний простір. Крім того, законодавство країни передбачає штрафи та кримінальну відповідальність за свідоме поширення фейкових новин, порушення правил маркування контенту, неправдиве використання географічних назв і маніпулювання історичними фактами. Таким чином, Латвія створила правове середовище, у якому будь-які спроби інформаційного втручання з боку інших держав отримують чітку правову відповідь [12].

Литва зробила особливий акцент на громадянській участі в боротьбі з дезінформацією. Одним із найуспішніших прикладів цього стала поява руху «ельфів» - реальних людей, які добровільно відстежують джерела дезінформації, аналізують їх та діляться результатами на спеціалізованій платформі Demaskuok.lt. «Ельфи» діють у координації з експертами, журналістами й державними структурами, створюючи своєрідну мережу швидкого реагування на інформаційні загрози. Їхня діяльність не лише протидіє кремлівській пропаганді, але й формує у суспільстві новий тип громадянської відповідальності - усвідомлення того, що боротьба за правду у медіапросторі є спільним завданням усіх. Водночас важливо враховувати, що ініціатива створення подібних структур в Україні має проводитися виважено, адже є ризик політизації такого руху. Якщо «українські ельфи» будуть використовуватись для боротьби з політичними опонентами чи критиками влади, це може підірвати довіру громадян до самої ідеї інформаційного волонтерства [4].

Україна сьогодні перебуває у надзвичайно складній ситуації, адже російські дезінформаційні кампанії стали складовою гібридної війни. Тому держава має формувати багаторівневу стратегію інформаційної безпеки, спираючись на кращі практики балтійських країн. Одним із ключових напрямів повинна стати розбудова системи медіаосвіти. Необхідно запровадити комплексні програми медіаграмотності на всіх рівнях освіти від початкової школи до університетів, а також створити адаптовані навчальні курси для людей старшого віку. Особливої уваги потребує старше покоління, адже саме воно найчастіше стає мішенню російських інформаційних впливів. Низький рівень цифрової грамотності та схильність до довіри «традиційним» джерелам інформації роблять цю категорію населення вразливою до фейків. Російська пропаганда активно використовує ці слабкі місця, поширюючи ностальгійний, емоційно забарвлений контент, який апелює до радянського минулого або підживлює антизахідні настрої. Тому впровадження освітніх програм для

людей старшого віку є стратегічним завданням, яке допоможе зменшити суспільну поляризацію та підвищити стійкість населення до маніпуляцій.

Україна може запозичити латвійський досвід законодавчого врегулювання питань дезінформації. Під час воєнного стану, коли інформаційний простір насичений панічними, емоційними або ворожими повідомленнями, важливо мати чіткі механізми притягнення до відповідальності осіб, які свідомо поширюють шкідливі фейки. Проте слід наголосити, що такі покарання повинні застосовуватись лише до інформації, яка реально завдає шкоди державі чи громадянам. Водночас необхідно чітко розмежовувати інформаційні заходи, спрямовані на захист держави (наприклад, інформаційні операції з дезорієнтації ворога), і свідому деструктивну дезінформацію, яка підриває довіру до влади чи сприяє ворогові. Для цього варто розробити спеціальні законодавчі механізми, які враховуватимуть міжнародний досвід і водночас залишатимуть простір для стратегічних комунікацій, спрямованих на оборону країни [23].

Таким чином, досвід країн Балтії доводить, що ефективна боротьба з дезінформацією можлива лише за умови комплексного підходу, який поєднує освітню політику, правові інструменти, технологічні рішення та громадську участь. Їхні досягнення підкреслюють важливість співпраці між державними структурами, медіа, приватним сектором і громадянським суспільством. Україна, адаптуючи найкращі практики Естонії, Латвії та Литви до власних умов, може створити потужну систему інформаційної безпеки, яка не лише протидіятиме дезінформації, але й сприятиме зміцненню демократії, формуванню критичного мислення та довіри між громадянами й державою. У сучасному світі боротьба за правду - це не лише інформаційна, а й моральна битва, у якій перемагають ті, хто вміє мислити, аналізувати й зберігати гідність перед обличчям маніпуляцій.

1.2. Роль світових медіа у поширенні та протидії дезінформації

До початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 році питання медіаграмотності, фактчекінгу та протидії дезінформації залишалося другорядним для більшості українських медіа, особливо великих телеканалів, що належали олігархам. Їхня діяльність була зосереджена переважно на політичних, економічних чи розважальних темах, тоді як формування критичного мислення та інформаційної культури суспільства не розглядалося як стратегічне завдання. Лише незалежні медіа, за підтримки міжнародних донорів і світових партнерів, починали працювати в напрямі просування медіаграмотності та фактчекінгу. Проте через обмежені фінансові ресурси та вузьке охоплення аудиторії вони не могли скласти конкуренцію великим телеканалам у впливі на масову свідомість.

Ситуація кардинально змінилася після 24 лютого 2022 року, коли дезінформація стала одним із ключових інструментів гібридної війни Росії проти України. У цей момент роль медіа - як національних, так і світових - виявилася вирішальною у протидії маніпуляціям, фейковим наративам та інформаційним атакам. Питання медіаграмотності та фактчекінгу стало не лише суспільним, а й безпековим. Українські медіа, а також численні міжнародні інформаційні ресурси почали системно висвітлювати тематику дезінформації, створюючи спільний комунікаційний фронт проти пропаганди [7].

Зокрема, лише за перші півтора року після початку вторгнення загальноукраїнські та регіональні ЗМІ реалізували понад 150 різних медіапроектів, спрямованих на виявлення, спростування та пояснення фейків. Із них 103 - на загальнонаціональному рівні, серед яких 65 мали регулярний характер, тобто виходили системно у вигляді циклів чи програм. Регіональні редакції також долучилися до цього процесу, створивши близько 55 проектів, з яких 35 - постійно діючі. Свідчить про глибоке усвідомлення ролі інформаційної безпеки навіть на локальному рівні. Кожна редакція фактично запровадила власні ініціативи від фактчекінгових рубрик до тематичних передач, інтерв'ю з експертами, освітніх курсів і подкастів, спрямованих на формування критичного сприйняття інформації серед населення.

Найбільшу ефективність у протидії дезінформації показали ті медіа, які інтегрували міжнародний досвід. Вони запозичували практики глобальних ініціатив, таких як BBC Verify, Reuters Fact Check, DW Fact-Checking Team, Bellingcat, або співпрацювали з міжнародними платформами типу StopFake, EUvsDisinfo, International Fact-Checking Network. Завдяки цьому українські журналісти отримали доступ до сучасних методів перевірки джерел, аналізу візуального контенту, розпізнавання бот-мереж і координації інформаційних атак. Таким чином, роль світових медіа у формуванні національної інформаційної стійкості України виявилася надзвичайно вагомою: вони стали не лише прикладом для наслідування, а й безпосередніми партнерами у боротьбі з фейками [15].

Особливу роль у цьому процесі відіграло Радіо НВ, яке створило найширшу лінійку подкастів про медіаграмотність і викриття пропаганди. Аналогічні зусилля спостерігалися й серед регіональних медіа, які, за зразком міжнародних програм, розвивали текстові формати, блоги, аналітичні статті, репортажі та навіть документальні серіали. Прикладом цього є серіал «Велика російська брехня» від Суспільного, який поєднує журналістське розслідування, фактчекінг та просвітницький елемент, що відповідає підходам BBC Panorama чи Deutsche Welle Investigates.

Деякі українські медіа запровадили новаторські формати, не характерні для традиційної журналістики, наприклад уроки з медіаграмотності для школярів, ініційовані телеканалом 1+1 і регіональними редакціями в Черкасах. Такі практики співзвучні із програмами UNESCO Media and Information Literacy, які реалізуються у понад 40 країнах світу. Свідчить про глобалізацію українського інформаційного простору та поступове входження національних медіа у світовий контекст боротьби з дезінформацією [27].

Водночас, популярність набули гумористичні та сатиричні формати, що розвінчують фейки через іронію підхід, активно використовуваний міжнародними платформами на кшталт The Daily Show або BBC Comedy's Fake News Special. Однак у деяких українських прикладах (зокрема, «95 квартал»)

траплялися випадки використання мови ворожнечі чи дискримінаційних жартів, що потребувало етичного регулювання так само, як і у світових практиках, де баланс між сатирою і повагою до суспільних груп є ключовим принципом інформаційної культури.

Тематика антидезінформаційних проєктів у медіа охоплює насамперед військову тематику інформаційні атаки, що супроводжують бойові дії, фейки про мобілізацію, втрати чи міжнародну підтримку. На другому місці політичні теми, пов'язані з маніпуляціями у внутрішньому дискурсі, а на третьому культурно-історичні міфи. Аналізуючи цей досвід у глобальному вимірі, можна відзначити, що українські медіа пройшли шлях, аналогічний до процесів у країнах Балтії, Польщі та Скандинавії, де після гібридних атак Росії також формувалися національні системи інформаційної оборони.

Важливим є й міжнародний донорський компонент. Більшість українських медіапроєктів із протидії дезінформації реалізується завдяки підтримці світових фондів і партнерських організацій, таких як USAID, Internews, IREX, UNDP, Європейська комісія тощо. Підтверджує роль світової спільноти у зміцненні інформаційного суверенітету України. Утім, значна частина таких проєктів існує лише доти, доки триває донорське фінансування. Відсутність власних інвестицій з боку українського бізнесу в аналітичний і фактчекінговий контент залишається проблемою, що потребує державної підтримки й залучення корпоративної відповідальності [25].

Роль світових медіа у поширенні та протидії дезінформації полягає не лише у створенні глобальних стандартів журналістики правди, а й у підтримці країн, які перебувають під інформаційним тиском. Їхній досвід, ресурси та партнерські програми допомогли Україні перетворити інформаційну оборону на елемент національної стійкості. Співпраця між українськими та світовими медіа стала запорукою ефективної боротьби з дезінформацією, утвердження етичних стандартів журналістики й підвищення медіаграмотності суспільства основи демократичного розвитку в умовах інформаційних воєн XXI століття.

Соціальні медіа стали не лише інструментом міжособистісної комунікації, а й потужним чинником формування інформаційного середовища сучасного суспільства. Їхній вплив поширюється на всі сфери суспільного життя від культури й освіти до політики, економіки та безпеки. Завдяки швидкому поширенню контенту, можливості миттєвого зворотного зв'язку та інтерактивній природі, соціальні платформи перетворилися на один із найефективніших засобів впливу на масову свідомість, часто конкуруючи, а подекуди й переважаючи традиційні медіа [44].

Сьогодні соціальні мережі виконують подвійну функцію. З одного боку, вони стали важливим механізмом демократизації інформаційного простору кожен користувач отримав змогу не лише споживати, а й створювати новини, ділитися думками, впливати на формування порядку денного. Призвело до підвищення рівня громадянської активності та розширення меж свободи слова. З іншого боку, та сама доступність і відсутність ефективних механізмів перевірки інформації створили передумови для зловживань, поширення дезінформації та пропаганди.

Масовість соціальних медіа, їхня глибока інтегрованість у повсякденне життя та алгоритмічні механізми персоналізації зробили їх надзвичайно впливовим інструментом маніпуляції суспільною свідомістю. Алгоритми, які підбирають контент відповідно до інтересів користувачів, створюють ефект так званої “інформаційної бульбашки”, у межах якої людина бачить лише ту інформацію, що підтверджує її власні погляди. У результаті формується спотворена картина світу, знижується рівень критичного мислення й зростає поляризація суспільства. Явище особливо помітне у політичних процесах, коли під час виборів або суспільних протестів соціальні мережі стають полем боротьби між різними силами [50].

Яскравим прикладом цього стали президентські вибори у США 2016 року, коли соціальні медіа вперше показали, наскільки масштабно вони можуть впливати на політичні процеси. Через Facebook, Twitter та YouTube поширювалися фейкові новини, маніпулятивні публікації та емоційно

забарвлені повідомлення, які не лише впливали на сприйняття виборцями кандидатів, а й формували атмосферу недовіри до демократичних інститутів. За даними Стенфордського університету, неправдиві новини мали в кілька разів більший рівень поширення, ніж достовірні матеріали традиційних медіа. Використання ботів і “фабрик тролів” дозволяло створювати ілюзію масової підтримки певних політичних наративів, посилюючи суспільну поляризацію.

Подібна ситуація спостерігалася й під час референдуму щодо виходу Великої Британії з ЄС (Brexit). Соціальні мережі стали основним каналом для розповсюдження емоційно зарядженої, маніпулятивної інформації, що грала на страхах громадян темах міграції, безпеки, втрати національного суверенітету. Згідно з дослідженнями Лондонської школи економіки, близько третини користувачів соціальних мереж змінили або суттєво скоригували свої політичні погляди під впливом контенту, отриманого з цих платформ. Таким чином, цифрові мережі стали не просто майданчиком для обміну думками, а справжнім інструментом політичного впливу, що визначав результати голосувань і стратегічні рішення держав [70].

В авторитарних державах роль соціальних медіа набуває іншого характеру вони стають частиною системи пропаганди та контролю. У Китаї, наприклад, платформа WeChat використовується не лише як засіб спілкування, а й як інструмент моніторингу громадян, цензурування контенту та поширення урядових повідомлень. Система штучного інтелекту фільтрує політичні публікації, видаляє критичні коментарі та блокує акаунти, що відхиляються від офіційної позиції. Подібна тенденція простежується й у Росії, де держава активно використовує соціальні мережі для поширення прокремлівських наративів і пропаганди. “Фабрики тролів” і тисячі ботів створюють величезний обсяг контенту, який просуває офіційну позицію Кремля, атакує незалежні медіа та дискредитує Україну та Захід.

Україна, своєю чергою, пройшла складний, але унікальний шлях інтеграції соціальних медіа в суспільно-політичне життя. Починаючи з Революції Гідності, соцмережі стали простором координації протестів,

волонтерського руху та громадянської самоорганізації. Саме через Facebook і Twitter громадські активісти організовували гуманітарні ініціативи, повідомляли про порушення прав людини та мобілізували громадян на захист державності. Після початку російської агресії у 2014 році, а особливо після 2022 року, соціальні мережі стали не лише майданчиком для комунікації, а й фронтом інформаційної боротьби [58].

Українські журналісти, активісти та волонтери почали використовувати соціальні платформи для швидкого поширення перевіреної інформації, протидії дезінформації та викриття фейків. Такі ініціативи, як “Інформаційний спротив”, “StopFake”, “Українські кібервійська” чи численні телеграм-канали волонтерських спільнот, стали прикладом ефективного використання соціальних медіа як інструменту національної безпеки. Соцмережі фактично перетворилися на новий тип медіасередовища гібридний простір, де поєднуються журналістика, громадський активізм і цифрові технології.

Однак одночасно з цим посилюється і проблема маніпуляції емоціями користувачів. Алгоритми соціальних платформ віддають перевагу контенту, який викликає сильні емоційні реакції - гнів, страх, обурення чи захоплення. Саме тому провокаційні або шокуючі повідомлення поширюються швидше, ніж аналітичні чи збалансовані матеріали. Дослідження Массачусетського технологічного інституту показало, що контент, який викликає емоційний резонанс, має у два-три рази більше шансів стати вірусним, ніж нейтральні новини. Цей механізм активно використовують пропагандисти, які створюють сенсаційні повідомлення, аби маніпулювати настроями громадськості та посилювати соціальні конфлікти [31].

Соціальні медіа стали потужним інструментом як демократичних змін, так і інформаційних маніпуляцій. Вони відкрили можливість кожній людині бути “журналістом”, але водночас зруйнували традиційні межі між правдою та вигадкою, між журналістикою і пропагандою. Сучасний інформаційний простір потребує не лише технологічних рішень для боротьби з дезінформацією, але й формування високого рівня медіаграмотності серед громадян. Лише поєднання

державного регулювання, відповідальної журналістики, міжнародного партнерства та критично мислячого суспільства може забезпечити стійкість демократії перед викликами цифрової епохи, у якій соціальні медіа відіграють центральну роль у формуванні світогляду, цінностей і політичних переконань людей.

Отже, з огляду на наведене, можна стверджувати, що роль соціальних медіа у політичному житті сучасного суспільства не лише продовжує зростати, але й набуває дедалі більш комплексного та суперечливого характеру. Соціальні мережі перетворилися на своєрідну арену, де відбувається постійна боротьба між правдивою інформацією та дезінформацією, між суспільним інтересом та політичними маніпуляціями, між свободою слова та необхідністю інформаційної безпеки. Середовище стало невід'ємним елементом політичної комунікації, де формуються громадські настрої, конструюється політична ідентичність і відбувається безпосередній вплив на політичну поведінку громадян [8].

Значна частина політичного процесу нині перемістилася у віртуальний простір сюди перенесено не лише комунікацію між політиками та виборцями, а й сам механізм формування політичного порядку денного. Публікації, пости, стріми та відео у соціальних мережах мають здатність миттєво впливати на масову свідомість, викликати суспільний резонанс та змінювати громадські настрої. У цьому контексті зростає роль алгоритмів соціальних платформ, які визначають, який контент бачитиме користувач. Таким чином, соціальні медіа не лише відображають політичну реальність, а й активно її формують.

Водночас важливо підкреслити, що цифрові технології, попри свій потенціал для демократизації інформаційного простору, створюють нові виклики для суспільства. Надмірна залежність громадян від соціальних мереж у процесі отримання політичної інформації призводить до ризику інформаційної однобокості користувачі часто перебувають у «інформаційних бульбашках», де їм показують лише ті матеріали, що підтверджують їхні власні переконання.

Знижує рівень критичного мислення, підсилює поляризацію поглядів та ускладнює конструктивний суспільний діалог [13].

Окремої уваги заслуговує питання політичної відповідальності та етичного використання соціальних медіа як політичного інструменту. Сучасні політики мають усвідомлювати, що цифрова комунікація вимагає не лише оперативності та привабливості контенту, але й високого рівня відповідальності за поширювану інформацію. У той час як соціальні мережі відкривають безпрецедентні можливості для прямого контакту з виборцями, вони одночасно підвищують ризик поширення популізму, маніпуляцій та спрощеного бачення складних соціально-політичних процесів [28, с. 155-161].

З огляду на досвід останніх років, зокрема події Революції Гідності, військову агресію Росії проти України та активне використання дезінформаційних кампаній у гібридній війні, стає очевидним, що соціальні медіа є не лише інструментом комунікації, а й полем інформаційного протистояння. Під час цих подій вони відіграли подвійну роль: з одного боку - стали потужним засобом мобілізації громадян, координації волонтерських і патріотичних ініціатив, швидкого реагування на виклики часу; з іншого - перетворилися на канал поширення ворожої пропаганди, фейків і маніпулятивних наративів, спрямованих на підрив суспільної єдності та дестабілізацію політичної ситуації.

У зв'язку з цим особливої ваги набуває формування комплексної стратегії інформаційної безпеки держави, яка має включати не лише технічні засоби протидії дезінформації, але й системні освітні ініціативи з розвитку медіаграмотності населення. Високий рівень критичного мислення, здатність аналізувати джерела інформації та відрізняти факти від маніпуляцій - це базові компетенції сучасного громадянина, без яких неможливо забезпечити стійкість суспільства перед інформаційними загрозами [57].

Отже, соціальні медіа сьогодні є не просто технологічним феноменом, а ключовим соціально-політичним фактором, що формує нову парадигму взаємодії між владою, громадянами та інформаційним простором. Їхній вплив

виходить далеко за межі комунікації він трансформує політичні процеси, переосмислює межі свободи слова і визначає нові стандарти політичної участі. Саме тому подальше вивчення ролі соціальних медіа в політичній мобілізації, формуванні громадської думки та протидії пропаганді є надзвичайно актуальним завданням сучасної політичної науки. Дослідження мають сприяти виробленню ефективних механізмів балансування між свободою вираження поглядів та інформаційною безпекою, що стане запорукою стабільного демократичного розвитку українського суспільства в умовах глобальної цифрової трансформації.

1.3. Правові та етичні засади боротьби з дезінформацією у міжнародному контексті

Поняття дезінформації є одним із ключових у сучасному інформаційному суспільстві, адже саме воно відображає суть маніпулятивного впливу на масову свідомість з метою досягнення політичних, економічних або соціальних цілей. Дезінформація - це цілеспрямоване поширення неправдивих, спотворених або неповних відомостей, що мають на меті ввести в оману певну аудиторію, викликати негативні емоції або спровокувати до конкретних дій. Її головною метою є маніпулювання громадською думкою, вплив на поведінку окремих осіб чи груп населення, а також створення вигідного для ініціатора інформаційного середовища. У сучасних умовах розвитку цифрових технологій дезінформація набула глобального характеру, оскільки її поширення через соціальні мережі та інтернет-ресурси відбувається блискавично, а наслідки можуть мати як локальний, так і міжнародний масштаб [49].

До основних інструментів дезінформації належать пропаганда, фейки, джінса, упереджені новини, сатира та клікбейт. Пропаганда передбачає цілеспрямоване поширення інформації, чуток або ідей, спрямованих на завдання шкоди певній державі, групі людей чи окремій особі, зазвичай з політичною метою. Фейк - це навмисно створена вигадана історія, що

маскується під достовірну новину, а джинса - це публікації, контрольовані урядом або іншими структурами, які прагнуть створити сприятливий для себе інформаційний простір. Упереджені новини підштовхують аудиторію до підтвердження власних переконань, створюючи ефект інформаційної бульбашки, а клікбейт та сатира часто використовуються для маніпуляції емоціями людей під виглядом розваги чи гумору.

Види дезінформації можна поділити на три основні групи: маніпуляція, обман окремої особи або групи осіб та створення певної громадської думки. Водночас варто розмежовувати поняття «дезінформація» та «мізінформація». Якщо перше означає свідоме поширення неправдивих відомостей, то мізінформація - це ненавмисне поширення неточної або хибної інформації, яке може відбуватися без злих намірів.

Особливого значення проблема дезінформації набуває в умовах гібридних війн, коли інформаційні атаки використовуються як інструмент впливу на суспільну свідомість, підриву довіри до влади та дестабілізації внутрішньополітичної ситуації. Саме така форма агресії стала однією з головних ознак сучасних конфліктів, де поєднуються військові та невійськові, відкриті й приховані методи впливу. Україна, як держава, що стала об'єктом масштабних дезінформаційних кампаній з боку Російської Федерації, має безпосередній досвід протидії подібним загрозам. Саме тому міжнародний досвід у сфері боротьби з дезінформацією набуває для нашої країни особливої ваги [42].

Найбільш системний і продуманий підхід до протидії дезінформації продемонстрував Європейський Союз. Для координації дій у цій сфері у квітні 2015 року в межах Європейської служби зовнішньополітичної діяльності було створено Оперативну робочу групу зі стратегічних комунікацій (East StratCom Task Force, ESTF). Головною метою цього підрозділу є протидія постійним дезінформаційним кампаніям, зокрема з боку Росії, а також підтримка делегацій ЄС у країнах Східної Європи. На офіційному сайті ініціативи «EUvsDisinfo.eu» систематично публікується інформація про приклади

дезінформаційних атак, які спрямовані проти ЄС, його партнерів та України. Згідно зі звітом за 2022 рік, більшість маніпуляцій мали на меті виправдання російського вторгнення в Україну, а найактивніше у цьому брали участь російські та китайські дипломатичні канали.

Для забезпечення ефективності боротьби з дезінформацією Європейський Союз запровадив систему добровільних правил для компаній, що працюють з інформаційним контентом. Підписанти цих правил зобов'язуються посилювати співпрацю з фактчекерами та громадськими організаціями, що займаються розвінчуванням фейків, забезпечувати прозорість політичної реклами, підвищувати рівень медіаграмотності користувачів, а також впроваджувати інструменти для ідентифікації неправдивої інформації. Окрім того, важливим принципом є демонетизація дезінформації — тобто позбавлення фінансових стимулів осіб або платформ, які її поширюють. Для цього компанії повинні уникати розміщення реклами поряд із фейковими матеріалами або на ресурсах, що містять неправдиві відомості [69].

Значну увагу ЄС приділяє і науковим дослідженням у цій сфері, підтримуючи проєкти, спрямовані на аналіз дезінформаційних кампаній та вдосконалення системи моніторингу інформаційного простору. Так, у 2018 році Європейська Комісія представила «План дій проти дезінформації» (Action Plan against Disinformation), який визначає чотири ключові напрями діяльності: скоординоване реагування, підвищення поінформованості громадян, вдосконалення механізмів виявлення неправдивої інформації та посилення відповідальності онлайн-платформ. Зокрема, створено систему швидкого оповіщення між інституціями ЄС для обміну даними про інформаційні загрози у реальному часі, а також посилено кадровий потенціал структур, що аналізують гібридні загрози [59].

Паралельно технологічні гіганти, такі як Google, Meta, TikTok та YouTube, почали активно співпрацювати з європейськими інституціями у сфері протидії фейкам. Так, Google припинив діяльність понад 400 каналів, пов'язаних з російськими операціями впливу, а Meta розширила програму

перевірки фактів більш ніж двадцятьма мовами країн ЄС. У свою чергу, TikTok і YouTube активно видаляють контент, який містить російську пропаганду або порушує стандарти правдивої інформації.

Правові та етичні засади боротьби з дезінформацією у міжнародному контексті ґрунтуються на поєднанні трьох ключових принципів: забезпечення інформаційної безпеки, захисту свободи слова та підвищення рівня медіаграмотності громадян. Ефективна боротьба з дезінформацією можлива лише за умови міжнародної співпраці, координації між державними структурами, технологічними компаніями, науковими інституціями та громадянським суспільством. У цьому контексті досвід Європейського Союзу є надзвичайно цінним для України, яка перебуває на передовій інформаційної війни та має розбудовувати власну систему правового та етичного захисту інформаційного простору, спираючись на найкращі міжнародні практики.

В Україні питання забезпечення інформаційної безпеки набуває все більшого значення, адже сучасні інформаційні виклики, спричинені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, становлять реальну загрозу стабільності держави, її політичній системі, національним інтересам і суспільній свідомості. У цьому контексті важливу роль відіграють як державні інституції, так і громадські організації, які спільними зусиллями працюють над формуванням стійкого інформаційного простору [60].

Серед найбільш активних громадських ініціатив, що займаються моніторингом інформаційної безпеки та протидією дезінформації, варто відзначити «Детектор медіа» та «StopFake». Організації здійснюють аналітичну, освітню та просвітницьку діяльність, спрямовану на підвищення рівня медіаграмотності населення, викриття фейків, маніпуляцій та пропаганди. Вони також відіграють ключову роль у розвитку громадського контролю над інформаційним середовищем, сприяючи підвищенню довіри до медіа та формуванню критичного мислення серед громадян.

Паралельно з цим, державне регулювання інформаційної безпеки здійснює Центр протидії дезінформації, утворений при Раді національної

безпеки і оборони України відповідно до рішення від 11 березня 2021 року. Цей Центр став головною координаційною ланкою у системі протидії інформаційним загрозам, його діяльність охоплює як аналітичний, так і практичний рівні.

Основні завдання Центру охоплюють широкий спектр діяльності: від виявлення та прогнозування інформаційних загроз до розробки методологічних засад стратегічних комунікацій і формування національної політики у сфері боротьби з дезінформацією. Зокрема, Центр займається аналізом інформаційного простору України, моніторингом зовнішніх інформаційних впливів, розробленням системи оперативного реагування на фейки та пропагандистські кампанії, а також сприяє підвищенню рівня медіаграмотності населення. Важливим напрямом роботи є координація з громадським сектором і міжнародними партнерами, що дозволяє ефективно використовувати найкращі практики європейських країн у цій сфері [33].

Однак, попри наявність подібних інституцій, правове регулювання питання дезінформації в Україні залишається недосконалим. На законодавчому рівні досі не існує чіткого визначення терміну «дезінформація», що ускладнює кваліфікацію таких проявів та ефективного притягнення до відповідальності осіб, які її поширюють. Хоча Закон України «Про інформацію» проголошує достовірність і повноту інформації як один із базових принципів, а закони «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» та «Про телебачення і радіомовлення» покладають на журналістів обов'язок перевіряти достовірність фактів, цих положень явно недостатньо для комплексної протидії сучасним інформаційним викликам.

З огляду на це, постає нагальна потреба у вдосконаленні законодавства у сфері інформаційної безпеки, розробці єдиного нормативно-правового механізму визначення, виявлення та притягнення до відповідальності за поширення дезінформації. Особливо актуальним є питання створення збалансованої системи, яка б з одного боку ефективно протидіяла фейкам і

маніпуляціям, а з іншого не порушувала свободу слова та права громадян на доступ до інформації [14].

Враховуючи динамічний розвиток цифрових технологій і появу нових загроз, зокрема пов'язаних зі штучним інтелектом, алгоритмічними маніпуляціями та інформаційними операціями з боку ворожих держав, Україна має вчасно реагувати на ці виклики. Доцільно розробити комплексну Стратегію інформаційної безпеки, що охоплюватиме як державний, так і громадський рівні, а також сприятиме формуванню єдиного інформаційного простору, захищеного від зовнішнього впливу.

Водночас важливо не лише переймати успішний досвід країн Європейського Союзу, а й адаптувати його до українських реалій. У процесі побудови ефективної системи боротьби з дезінформацією необхідно забезпечити баланс між безпекою та дотриманням основоположних прав людини, таких як свобода вираження поглядів і доступ до правдивої інформації [9].

Отже, інформаційна безпека сьогодні є не лише питанням державної політики, а й важливою складовою національної стійкості. Її ефективне забезпечення можливе лише за умови тісної співпраці між державними органами, громадськими організаціями, медіа та кожним громадянином, адже саме поінформоване, критично мисляче суспільство є найкращим щитом проти дезінформаційних загроз у сучасному світі.

Розділ II

Аналіз сучасних практик боротьби з дезінформацією у світових ЗМІ

2.1. Методи виявлення та спростування фейкових новин

У сучасному цифровому середовищі боротьба з дезінформацією стала одним із ключових викликів як для держав, так і для медіаорганізацій. Масове поширення фейкових новин, маніпулятивних матеріалів і пропагандистських меседжів загрожує не лише якості інформування суспільства, а й стабільності демократичних процесів. У світі сформувався комплексний підхід до виявлення неправдивого контенту, який поєднує технологічні рішення, журналістські методики, правові інструменти, освітні ініціативи та міжнародну співпрацю. Сучасні ЗМІ активно застосовують методи виявлення й спростування фейкових повідомлень, оскільки саме вони першими стикаються з інформаційними атаками та маніпуляціями. [16]

Стрімке зростання кількості дезінформаційних повідомлень у цифровому просторі зумовлено розвитком соціальних мереж та глобальних комунікаційних платформ, де інформація поширюється майже миттєво і часто без належної перевірки. Фейкові новини можуть мати різне походження: від навмисних пропагандистських кампаній до випадкових помилок, що набувають масштабності через ефект вірусного поширення. Дезінформація також активно використовується у гібридних війнах як інструмент впливу на свідомість населення, підриву довіри до державних інституцій, створення панічних настроїв та формування викривленої картини реальності. У цьому контексті виявлення фейків має не лише медійний, а й стратегічний, політичний та безпековий характер.

Одним із ключових методів протидії дезінформації є застосування алгоритмічних та технологічних інструментів. Сучасні цифрові платформи використовують штучний інтелект і машинне навчання для аналізу великих обсягів даних з метою виявлення аномальних патернів поведінки. Такі алгоритми фіксують підозрілу активність ботмереж, визначають нетипові

темпи поширення контенту, відстежують повторюваність однакових повідомлень або маніпулятивних формулювань. Значну увагу приділено виявленню синтетичних матеріалів – аудіо-, відео- та фотофейків, створених за допомогою технології deepfake, які стали одним із найнебезпечніших інструментів маніпуляції у глобальних медіа. Використання штучного інтелекту дозволяє цифровим платформам швидше розпізнавати підроблені матеріали та обмежувати їх поширення ще на початкових етапах [22, с. 22-25].

Не менш важливою є роль професійних журналістів і фактчекінгових організацій, які здійснюють ручну перевірку інформації. Журналістський фактчек базується на класичних методах аналізу – пошуку першоджерел, звірці фактів у кількох незалежних джерелах, консультації з експертами, перевірці достовірності фото- та відеоматеріалів через спеціальні інструменти відкритої розвідки (OSINT). Фактчекінгові редакції, такі як EUvsDisinfo, StopFake та інші міжнародні проєкти, ведуть систематичні бази даних дезінформаційних матеріалів, що дозволяє виявляти повторювані наративи та відстежувати їхнє походження. Особливу цінність мають аналітичні звіти цих організацій, які демонструють, як саме дезінформаційні кампанії адаптуються до сучасних умов і використовують прогалини в цифровому середовищі.

Значний внесок у протидію фейкам роблять правові та регуляторні механізми, зокрема в Європейському Союзі. Регламент GDPR, спрямований на захист персональних даних, опосередковано знижує масштаби дезінформації через обмеження незаконного використання даних у рекламних і політичних кампаніях. Оновлений Кодекс практики з протидії дезінформації (2022) встановлює нові стандарти прозорості для соціальних мереж, зобов'язує їх обмежувати прибутковість недостовірною контенту, боротися з маніпулятивною рекламою, маркувати фейкові матеріали та впроваджувати механізми контролю за політичною рекламою. Регулювання сприяють формуванню більш відповідального цифрового простору, у якому поширення дезінформації ускладнено [26].

Елементом сучасної системи протидії фейкам є медіаосвіта та формування критичного мислення серед населення. Організації громадянського суспільства, освітні платформи та самі ЗМІ розробляють програми з цифрової грамотності, які навчають користувачів оцінювати джерела інформації, розпізнавати маніпуляції, перевіряти факти та відповідально ставитися до споживання новинного контенту. Така робота має довгостроковий ефект, оскільки формує культуру відповідального користування цифровими ресурсами.

Складовою також є міжнародна співпраця. Боротьба з дезінформацією неможлива в межах однієї держави, оскільки неправдиві повідомлення часто поширюються транскордонно. Європейський Союз створив спеціалізовані структури, зокрема East StratCom Task Force, яка моніторить зовнішні інформаційні атаки, переважно з боку Росії, аналізує дезінформаційні кампанії та публікує спростування. Платформа EUvsDisinfo є одним із найбільших у світі ресурсів, що документує фейки, впроваджує освітні ініціативи та допомагає державам і медіа у боротьбі з пропагандою.

Окрему роль відіграють цифрові платформи, які впроваджують механізми превентивного стримування поширення фейків. Включає маркування підозрілих новин, зниження видимості матеріалів, що потенційно можуть бути шкідливими, блокування ботів і фейкових акаунтів, обмеження охоплень та впровадження системи попереджень для користувачів. Завдяки цим механізмам соціальні мережі можуть зменшувати вплив дезінформації ще до того, як вона пошириться на масову аудиторію [62].

Таблиця 2.1

Основні ознаки фейкових новин

Ознака	Опис
Маніпулятивний заголовок	Використання емоційних фраз, клікбейту, перебільшень
Анонімні або	Відсутність посилань на офіційні дані чи експертів

сумнівні джерела	
Невідповідність тексту заголовку	Заголовок створений для привернення уваги, а зміст – інший
Відсутність фактів і доказів	Використання припущень, чуток, неперевірених тверджень
Викривлені або синтетичні зображення	Deerfake, фотомонтаж, генеративні зображення
Надмірна політизованість	Чітка спрямованість на вигоду певної сторони

Таблиця 2.1 узагальнює ключові ознаки фейкових новин, що дозволяють ідентифікувати маніпулятивний або неправдивий контент у сучасному медіапросторі. Представлені ознаки базуються на поєднанні лінгвістичних, візуальних та контекстуальних характеристик інформаційних повідомлень. Особливу увагу приділено маніпулятивним заголовкам, використанню сумнівних або анонімних джерел, а також відсутності перевірюваних фактів і доказів. Окремим індикатором фейкових новин є застосування викривлених або синтетичних зображень, зокрема технологій deerfake, що значно ускладнює процес верифікації інформації.

Таблиця 2.2

Методи виявлення фейкових новин у світових ЗМІ

Метод	Сутність методу	Приклад застосування
Алгоритмічна перевірка	Аналіз аномальної активності, шаблонів, ботмереж	Виявлення бот-кампаній у Twitter
OSINT-аналіз	Перевірка фото, відео, геолокації, часових міток	Встановлення фейковості «бойових» відео
Журналістський фактчек	Перевірка джерел, експертні коментарі	StopFake, EUvsDisinfo

Юридичний контроль	Регулювання реклами, боротьба з фейковими акаунтами	GDPR, Кодекс практики ЄС
Медіаосвіта	Навчання критичному мисленню	Курси цифрової грамотності
Платформна модерація	Маркування, блокування, обмеження видимості	Позначки «disputed content»

У таблиці 2.2 систематизовано основні методи виявлення фейкових новин, які застосовуються у світових засобах масової інформації та міжнародних аналітичних структурах. Наведені методи охоплюють як технологічні підходи (алгоритмічна перевірка, платформна модерація), так і професійні журналістські практики (фактчекінг, OSINT-аналіз). Такий комплексний підхід свідчить про те, що ефективна протидія дезінформації потребує взаємодії технологічних рішень, правового регулювання та розвитку медіаграмотності аудиторії.

Таблиця 2.3 відображає роль ключових міжнародних інституцій у системі протидії дезінформації. Представлені організації здійснюють моніторинг інформаційного простору, фактчекінг, аналітичну та регуляторну діяльність. Їхня взаємодія дозволяє формувати багаторівневу систему реагування на інформаційні загрози, що поєднує інституційний, технологічний та громадянський рівні.

Таблиця 2.3

Міжнародні інституції у протидії дезінформації

Інституція	Роль у протидії дезінформації
East StratCom Task Force / EUvsDisinfo	Моніторинг і спростування дезінформаційних наративів
Європейська Комісія	Формування регуляторної політики
Цифрові платформи	Модерація контенту, обмеження фейків

Важливу роль у протидії фейковим новинам відіграють міжнародні засоби масової інформації, які формують глобальні стандарти журналістики та інформаційної перевірки. Провідні медіа, такі як BBC, The New York Times, The Guardian, Deutsche Welle та Reuters, активно впроваджують внутрішні механізми фактчекінгу, використовуючи багаторівневу перевірку джерел, роботу з відкритими даними та співпрацю з незалежними експертами.

Особливої уваги заслуговує діяльність міжнародних новинних агентств, зокрема Reuters та Associated Press, які дотримуються жорстких редакційних стандартів і відіграють роль первинних джерел інформації для багатьох національних ЗМІ. Завдяки цьому вони значно зменшують ризик поширення неперевіраних або маніпулятивних матеріалів.

Міжнародні медіа активно співпрацюють з фактчекінговими організаціями та цифровими платформами, що дозволяє оперативно виявляти й маркувати дезінформаційний контент. У поєднанні з просвітницькими матеріалами щодо медіаграмотності це сприяє підвищенню рівня критичного мислення аудиторії та зміцненню довіри до професійної журналістики.

У світових ЗМІ сформувалася багаторівнева система виявлення та спростування фейкових новин, яка поєднує технологічні, журналістські, правові, освітні та міжнародні інструменти. Комплексність цього підходу забезпечує ефективність боротьби з дезінформацією навіть у складних умовах сучасного інформаційного середовища, де інформаційні атаки набувають усе більш витончених форм. Для України та інших держав, які стикаються з інтенсивним інформаційним впливом, досвід світових ЗМІ та ЄС є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє адаптувати найефективніші методи та підвищити власну інформаційну стійкість [35, с. 69-74].

Разом із тим, подальший розвиток політики Європейського Союзу у сфері боротьби з дезінформацією демонструє чітку тенденцію до посилення комплексності та міждисциплінарності підходів. Стає очевидно, що лише

правових інструментів недостатньо для повноцінного захисту інформаційного простору, адже дезінформаційні кампанії швидко адаптуються до нових регуляторних вимог, використовують інноваційні технології та активно експлуатують слабкі місця у суспільній комунікації. Зумовлює потребу у розширенні спектра інструментів впливу, які мають охоплювати як технологічну модернізацію, так і посилення ролі громадськості у виявленні та спростуванні неправдивих повідомлень.

У цьому контексті особливу увагу привертає роль цифрової екосистеми ЄС, яка поступово трансформується з пасивного регулятора на активного учасника інформаційної безпеки. Застосування санкцій до цифрових платформ, посилення контролю за алгоритмічними процесами, відкриття доступу до даних для дослідників усе це формує новий рівень відповідальності, де інформаційна безпека стає не лише справою держави, а й обов'язком бізнесу та технологічних корпорацій. Закон про цифрові сервіси дав початок цим змінам, закріпивши за платформами юридичний обов'язок підтримувати захищене інформаційне середовище та своєчасно реагувати на виявлені порушення.

Додаткового значення набуває і розвиток систем раннього виявлення дезінформаційних атак. Європейський медіамонітор (ЕММ) уже сьогодні виконує функції аналітичного центру, що дозволяє ідентифікувати небезпечні тенденції в інформаційному просторі, визначати джерела поширення маніпулятивних наративів та оперативно попереджати державні інституції про потенційні інформаційні загрози. Завдяки інтеграції ЕММ з іншими інструментами ЄС формується єдиний моніторинговий простір, який здатний забезпечити швидке реагування на спроби дестабілізації громадської думки або втручання у політичні процеси [17].

Важливу роль відіграє також створення ефективних комунікаційних каналів між державами-членами ЄС, платформами та громадськими організаціями. Така співпраця дає змогу своєчасно обмінюватися даними щодо нових типів фейків, вдосконалювати методики виявлення маніпуляцій і швидко координувати зусилля у разі масштабних інформаційних атак. У цьому аспекті

показовим є випадок координації зусиль ЄС під час пандемії COVID-19, коли дезінформація на медичну тематику вимагала негайного реагування. Саме завдяки скоординованим діям вдалося зменшити вплив неправдивих відомостей, які безпосередньо загрожували здоров'ю громадян.

Водночас, незважаючи на очевидні досягнення, Європейський Союз визнає, що дезінформація залишається еволюційним явищем, здатним швидко змінювати форми та механізми впливу. Якщо раніше головним інструментом були текстові та медійні фейки, то сьогодні дедалі частіше застосовуються синтетичні зображення, аудіо та відео, створені за допомогою генеративних моделей штучного інтелекту. Створює принципово нові виклики, оскільки сучасний deepfake-контент важко виявити без спеціалізованих технологій. Саме тому ЄС розробляє стандарти прозорості щодо використання ШІ, які мають зобов'язати платформу або автора контенту позначати матеріали, створені автоматизованими системами. Подібні заходи є надзвичайно важливими для зменшення ризику маніпуляцій і захисту громадян від обману [24].

На додаток до технологічних рішень Європейський Союз приділяє суттєву увагу розвитку медіаграмотності громадян, визнаючи її одним із найефективніших довгострокових інструментів протидії дезінформації. Медіаграмотність формує вміння критично оцінювати джерела, розпізнавати маніпулятивні техніки, перевіряти інформацію та уникати поширення сумнівних матеріалів. Розвиток таких навичок особливо важливий серед молоді, яка є найбільш активним споживачем цифрового контенту. ЄС підтримує численні освітні програми, тренінги та інформаційні кампанії, що спрямовані на формування соціальної стійкості до інформаційних впливів.

Продовжуючи розвиток антидезінформаційної політики, Європейський Союз поступово переходить до моделі, де кожен елемент інформаційної екосистеми від державних структур до індивідуальних користувачів має свою роль у забезпеченні захищеного цифрового середовища. Створення єдиного простору відповідальності дає змогу не тільки реагувати на фейки постфактум, але й запобігати їх появі та поширенню. Однак для досягнення повної

ефективності ЄС має продовжувати вдосконалювати нормативні акти, адаптуючи їх до нових форм цифрових загроз, а також розширювати інструменти міжнародної взаємодії та фінансової підтримки проєктів, спрямованих на зниження впливу дезінформації [18].

Таким чином, сучасний досвід Європейського Союзу доводить, що успішна боротьба з дезінформацією можлива лише за умови комплексного підходу, який поєднує технологічні рішення, правове регулювання, ефективну комунікацію, освітні ініціативи та залучення громадянського суспільства. У майбутньому такий підхід має стати ще більш гнучким, орієнтованим на прогнозування загроз та створення прогресивних механізмів захисту інформаційного простору. Для України, яка перебуває в умовах тривалої інформаційної та гібридної агресії, адаптація європейських практик є стратегічно важливою, адже дозволяє не лише протидіяти наявним дезінформаційним атакам, але й формувати довготривалу стійкість суспільства до зовнішніх впливів.

2.2. Вплив політичних, соціальних та економічних факторів на поширення дезінформації

У сучасну епоху цифрових технологій дезінформація перетворилася на складне багатовимірне явище, поширення якого визначається не лише закономірностями функціонування медіасередовища, а й глибокими політичними, соціальними та економічними факторами. З огляду на інтенсивність розвитку онлайн-платформ, соціальних мереж і цифрових комунікацій, неправдива або маніпулятивна інформація отримує безпрецедентні можливості для швидкого розповсюдження та впливу на масову свідомість. В умовах війни, політичної нестабільності, соціальних потрясінь чи економічних криз інформаційний простір стає особливо вразливим, оскільки громадяни перебувають у пошуку доступних, емоційно насичених та інколи “простих” пояснень складних подій. Саме в таких ситуаціях дезінформація знаходить найсприятливіший ґрунт для поширення та посилення свого впливу.

Політичний чинник у поширенні дезінформації є одним із визначальних. Держави, політичні угруповання та окремі політичні актори нерідко використовують інформаційні технології як інструмент боротьби за вплив, формування політичних переваг або дестабілізації супротивника. На міжнародній арені особливого значення набувають інформаційно-психологічні операції, спрямовані на підрив політичної єдності, розпалювання внутрішніх конфліктів і зниження довіри до державних інституцій. Прикладом є цілеспрямовані інформаційні кампанії російської федерації, що систематично намагається впливати на політичні процеси в Україні, використовуючи соціальні мережі, державні й псевдодержавні ЗМІ, а також мережеві платформи для формування викривленої картини реальності. У період воєнного стану політична дезінформація має особливо руйнівний потенціал, оскільки може впливати на боєздатність населення, формувати панічні настрої, провокувати недовіру до армії, уряду чи союзників [67].

Соціальні фактори також відіграють критичну роль, адже саме соціальний контекст визначає чутливість суспільства до інформаційних маніпуляцій. Соціальна напруга, поляризація, низький рівень медіаграмотності, психологічна втома від стресових подій усе це створює сприятливі умови для поширення фейків. В умовах кризи громадяни нерідко орієнтуються на емоційну, а не фактологічну інформацію, що робить їх легкими мішенями для дезінформаційних кампаній. Маніпулятивні меседжі здебільшого апелюють до страхів, обурення, почуття несправедливості або потреби в “простих відповідях”, що дозволяє легко інтегрувати фейкові наративи в суспільну свідомість. Значною мірою цьому сприяє активне поширення емоційно забарвлених матеріалів у соцмережах, яке відбувається швидше, ніж поширення верифікованих даних.

Економічні чинники, у свою чергу, формують окрему групу детермінант, що стимулюють поширення дезінформації. Економічна нестабільність, інфляція, безробіття та загальний спад рівня життя викликають невдоволення населення, яке може стати основою для маніпуляцій. Економічна вигода є

безпосереднім мотивом для створення й розповсюдження фейкових новин. Численні інтернет-ресурси монетизують клікбейтні заголовки, сенсаційні матеріали або відверті маніпуляції, здобуваючи прибуток від переглядів. У таких умовах фейкова інформація стає “товаром”, а її поширення частиною бізнес-моделі, де ключовою метою є не інформування суспільства, а отримання прибутку [36].

Окремої уваги заслуговує факт, що дезінформація нерідко поширюється через традиційні ЗМІ, які в гонитві за швидкістю інформування або “резонансністю” матеріалів нехтують базовими стандартами перевірки фактів. Використання емоційно забарвлених заголовків, неавторитетних джерел, неперевірених даних, вирваних із контексту цитат чи свідоме маніпулювання фактами формує хибне уявлення про події й сприяє створенню спотвореної картини реальності. У випадках політичної заангажованості певні медіаресурси можуть свідомо публікувати інформацію, що працює на користь окремих політичних сил, бізнес-груп або іноземних держав. Належність ЗМІ до політично або економічно зацікавлених власників суттєво впливає на редакційну політику, визначаючи, які наративи поширюються, а які замовчуються.

В умовах інформаційної війни проблема набуває додаткового значення. Російська федерація систематично використовує дезінформаційні механізми для впливу на українське суспільство, зокрема через поширення панічних чуток, наклепів щодо армії та державних органів, маніпуляцій щодо гуманітарної допомоги, соціальних виплат, військових дій. Особливо небезпечним є цілеспрямоване просування наративів у місцях масового скупчення населення, включаючи гуманітарні пункти, соціальні установи або тимчасово окуповані території. Такий вплив спрямований на підірив дисципліни, деморалізацію населення, формування недовіри до влади та створення ілюзії “тотальної поразки” [56].

У зв'язку з цим ключова проблема полягає в тому, що дезінформація є не просто окремим інформаційним явищем, а системною загрозою, що проростає

через політичні інтереси, соціальні слабкості й економічні стимули. Тому для її протидії недостатньо механічних заборон або технічних обмежень: потрібен комплекс відповідних заходів, серед яких важливе місце посідає розвиток критичного мислення, верифікація інформації, підтримка незалежної журналістики, підвищення прозорості медіавласності, створення ефективних інструментів державної та громадської комунікації, а також розбудова стійкої системи інформаційної безпеки.

Дезінформація поширюється особливо швидко в умовах суспільної нестабільності та кризових явищ, коли громадяни перебувають у стані психологічної напруги, а рівень довіри до інституцій знижується. На цьому тлі вірусне поширення неправдивих повідомлень є типовим наслідком комбінації емоційного впливу, алгоритмічних механізмів соціальних мереж та активності зацікавлених акторів. Отже, політичні, соціальні й економічні чинники не лише впливають на поширення дезінформації, але й визначають її масштаб, глибину проникнення та наслідки для національної безпеки.

Таблиця 2.4

Політичні, соціальні та економічні фактори поширення дезінформації

Група факторів	Зміст впливу	Наслідки
Політичні	Інформаційні операції, втручання у вибори, пропаганда, маніпуляція страхами	Поляризація суспільства, зниження довіри до влади
Соціальні	Стрес, страх, низька медіаграмотність, емоційна вразливість	Вірусне поширення фейків, маніпулятивна поведінка населення
Економічні	Монетизація фейків, економічна криза, нерівність	Зростання попиту на “просту інформацію”, клікбейт

Таблиця 2.4 узагальнює ключові політичні, соціальні та економічні фактори, що сприяють поширенню дезінформації в сучасному медіапросторі. Політичні фактори пов'язані з використанням інформації як інструменту впливу, зокрема у вигляді інформаційних операцій, пропаганди та втручання у виборчі процеси, що призводить до поляризації суспільства та зниження довіри до державних інституцій. Соціальні фактори зумовлені психологічною вразливістю аудиторії, зростанням рівня тривожності та недостатньою медіаграмотністю, що створює сприятливі умови для вірусного поширення фейкових новин. Економічні фактори проявляються через комерціалізацію дезінформації, використання клікбейту та спрощених інформаційних повідомлень, які відповідають запиту аудиторії на швидке й емоційне споживання контенту.

Таблиця 2.5

Роль ЗМІ у формуванні та поширенні дезінформації

Проблемний механізм	Суть	Ризики
Поспіх публікацій	Поширення неперевіраних матеріалів	Створення резонансних фейків
Сенсаційність	Акцент на «гарячих новинах»	Втрата об'єктивності
Політична заангажованість	Поширення вигідних наративів	Маніпуляція громадською думкою
Використання соцмереж	Публікація неперевіраних постів	Масове вірусне розповсюдження

У таблиці 2.5 відображено роль засобів масової інформації у формуванні та поширенні дезінформації через окремі проблемні механізми журналістської діяльності. Зокрема, поспіх у публікації матеріалів без належної перевірки джерел підвищує ризик появи резонансних фейків. Орієнтація на сенсаційність і «гарячі новини» часто призводить до втрати об'єктивності та зниження якості інформаційного продукту. Політична заангажованість медіа сприяє трансляції

вигідних наративів, що може використовуватися для маніпуляції громадською думкою. Значну роль відіграє також активне використання соціальних мереж, де неперевірена інформація здатна поширюватися масово й неконтрольовано.

Рис. 2.1. Механізм взаємодії факторів, що сприяють дезінформації

На рисунку 2.1 схематично зображено механізм взаємодії політичних, соціальних та економічних факторів, які у сукупності формують сприятливе середовище для поширення дезінформації. Взаємозв'язок між цими чинниками підсилює їхній вплив: політичні маніпуляції активізують соціальні страхи, соціальна напруга підвищує сприйнятливість до емоційних повідомлень, а економічні стимули заохочують створення й тиражування фейкового контенту.

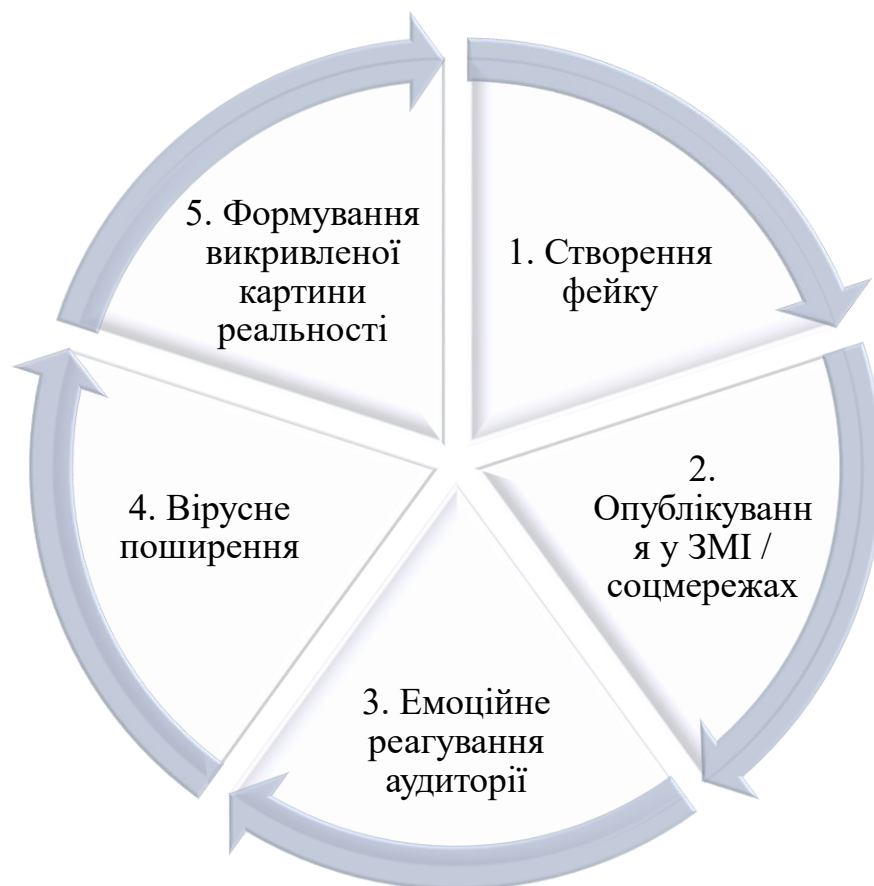

Рис. 2.2. Цикл поширення дезінформації

Рисунок 2.2 ілюструє цикл поширення дезінформації від створення маніпулятивного повідомлення до його масового розповсюдження та закріплення у свідомості аудиторії. Цикл включає етапи виробництва фейкового контенту, його первинне поширення через соціальні мережі або медіа, підхоплення аудиторією та повторне тиражування. Завершальним етапом є нормалізація неправдивої інформації, коли вона сприймається як достовірна, що значно ускладнює подальше спростування.

Поглиблений аналіз впливу дезінформації на національну безпеку, суспільну стабільність та міжнародні позиції України засвідчує, що це явище не є локальним чи тимчасовим викликом. Навпаки, воно набуває системного характеру та перетворюється на один із ключових інструментів гібридної війни, що використовується для ослаблення внутрішнього потенціалу держави, підриву її міжнародної репутації та впливу на стратегічні рішення як на рівні уряду, так і на рівні окремих соціальних груп. У цих умовах особливу загрозу

становить високий рівень адаптивності дезінформаційних кампаній: вони швидко змінюють тактики, знаходять нові платформи для поширення контенту та орієнтуються на актуальні суспільні настрої. Саме ця здатність пристосовуватися робить їх складними для виявлення та нейтралізації [66].

Важливо наголосити, що сучасна дезінформація перестала бути виключно текстовою чи візуальною. З розвитком технологій, зокрема генеративного штучного інтелекту, фейковий контент стає дедалі витонченішим і переконливішим, що значно ускладнює його розпізнавання пересічними користувачами. Deepfake-відео, синтетичні фотографії, змонтовані аудіозаписи й маніпулятивні аналітичні повідомлення створюють нові загрози для інформаційної безпеки, оскільки можуть імітувати висловлювання посадових осіб, спотворювати зміст важливих подій або провокувати кризові реакції в суспільстві чи на світовій арені. Накладання цих тенденцій на політичну й соціальну чутливість українського суспільства в умовах війни підсилює потенціал дезінформаційних впливів та прискорює їх поширення.

Враховуючи описані ризики, державна політика у сфері протидії дезінформації повинна спиратися не лише на нормативно-правові та технічні механізми, але й на формування довготривалих стратегій зміцнення інформаційної стійкості. Це передбачає системний розвиток медіаграмотності, включення освітніх програм у навчальні плани всіх рівнів, активну участь громадських організацій у роз'яснювальній діяльності та створення доступних інструментів для самостійної перевірки інформації. Зміцнення інформаційної культури населення зменшує вразливість перед маніпулятивними технологіями та дозволяє громадянам формувати власні обґрунтовані судження навіть у кризових ситуаціях.

Консолідація зусиль держави з приватними цифровими платформами, які відіграють ключову роль у процесі поширення інформації. Уряди багатьох країн світу вже визнають, що без співпраці з технологічними компаніями подолати проблему дезінформації на масовому рівні практично неможливо. Розроблення алгоритмів виявлення шкідливого контенту, систем маркування

сумнівних матеріалів, механізмів обмеження охоплення фейкових повідомлень може значно зменшити їхній вплив на суспільство. Водночас такий підхід вимагає прозорості, відповідальності й дотримання балансу між безпекою та свободою слова [37].

Значну роль відіграють і міжнародні партнери України, які надають експертну, технічну й аналітичну підтримку для протидії дезінформаційним впливам. Співпраця з Європейським Союзом, НАТО, міжнародними фактчекінговими організаціями та медіаінституціями створює основу для обміну досвідом, підвищення ефективності державної політики та впровадження інноваційних інструментів моніторингу й аналізу інформаційних загроз. Участь у міжнародних проєктах дозволяє Україні розширювати можливості для виявлення зовнішніх інформаційних операцій, своєчасно реагувати на кризові комунікаційні ситуації та попереджати їхній негативний вплив.

У контексті зростання цифрової комунікації особливого значення набуває питання довіри, адже саме вона є основою стійкості суспільства та держави до дезінформаційних впливів. Зниження довіри до інституцій, традиційних засобів масової інформації чи навіть міжособистісної комунікації фактично створює середовище, в якому фейки можуть поширюватися без опору. Тому посилення інституційної спроможності, підвищення прозорості управління, формування ефективної державної комунікації та розвиток незалежної журналістики повинні бути пріоритетними напрямками в системі забезпечення інформаційної безпеки.

Отже, розширений аналіз дезінформації як багатофакторного явища показує, що її ефективність визначається не лише змістовним наповненням, але й політичним контекстом, соціальною атмосферою, економічними умовами та технологічними інноваціями, які формують канали її поширення. У цих умовах боротьба з дезінформацією не може зводитися до разових заходів або реактивних дій. Вона потребує стратегічного підходу, який включає

довгострокове планування, системну взаємодію між державою, суспільством, медіа, освітніми інституціями та міжнародними партнерами [46].

Сучасні виклики вимагають формування цілісної системи інформаційної безпеки, яка б одночасно поєднувала правове регулювання, технологічні інструменти, просвітницькі програми та стратегічні комунікації. Тільки за умови інтеграції цих компонентів можливо забезпечити ефективну протидію дезінформації як внутрішнього, так і зовнішнього походження, зберегти стабільність держави та зміцнити її стійкість у складних умовах гібридного протистояння. Україна, маючи значний досвід протидії інформаційним атакам, може стати прикладом у формуванні сучасної моделі інформаційної безпеки, що враховує особливості цифрової епохи та потребує постійного вдосконалення, адаптації та розвитку.

2.3. Кейси та приклади ефективної боротьби з дезінформацією у світовій журналістиці

У сучасному інформаційному просторі, де обсяг даних збільшується експоненційно, а цифрові платформи стають основним каналом комунікації, традиційні інструменти фільтрації та перевірки інформації втрачають свою ефективність. Найбільш поширеним і водночас найскладнішим способом протидії пропаганді та дезінформації залишається їх оперативне спростування, що передбачає ґрунтовне дослідження джерел, аналіз мотивів поширення неправдивих даних та виявлення логічних розбіжностей у змісті повідомлень. Саме цим займаються фактчекінгові організації та незалежні медіа, які системно моніторять інформаційний простір, ідентифікують маніпуляції та пояснюють механізми їхнього впливу на аудиторію. Проте одне лише спростування не завжди є достатнім, адже успіх пропаганди значною мірою ґрунтується на емоційному впливі на людей.

Емоційний компонент інформаційних вкладів залишається ключовим чинником їхнього вірусного поширення. Пропаганда апелює до страху, обурення, невпевненості, недовіри саме тих емоцій, які здатні порушити

логічне сприйняття та змусити людину діяти імпульсивно. Найвразливішими до таких впливів, як показують соціологічні дослідження, є окремі групи населення, переважно старшого віку або з нижчим рівнем медіаграмотності. Так, дослідження «Детектор медіа» за 2025 рік виявило, що серед українців віком від 66 років 56% мають низький або нижчий за середній рівень медіаграмотності, тоді як лише 29% з цієї категорії систематично перевіряють отримувану інформацію. Схожі залежності простежуються і за рівнем освіти та матеріального забезпечення: більш забезпечені й освічені групи виявляють вищий рівень критичного сприйняття новин.

У цих умовах стає очевидним, що медіаграмотність потребує диференційованого підходу, орієнтованого на специфіку різних соціальних груп. Традиційні інформаційні ресурси нерідко стають недоступними для старших людей або мешканців територій з низькою цифровою інфраструктурою. Натомість молоде покоління активно включається у навчальні процеси, побудовані на інтерактивних методах, гейміфікації та використанні популярних цифрових платформ. Саме тому найбільш ефективні у боротьбі з дезінформацією виявляються не ті стратегії, які протиставляють фейкам сухі фактчекінгові матеріали, а ті, що формують навички самостійного розпізнавання маніпуляцій [65].

Світовий досвід журналістики показує, що поєднання освітніх технологій і фактчекінгу створює найбільш стійку модель протидії дезінформації. Численні міжнародні приклади підтверджують, що саме інноваційні підходи, інтерактивні формати та міжсекторальні ініціативи забезпечують найбільший ефект.

BBC Verify є спеціалізованим сервісом у структурі BBC News, створеним для системної перевірки інформації, що поширюється у цифровому просторі, зокрема у соціальних мережах, месенджерах і на відеоплатформах. Поява цього підрозділу стала реакцією BBC на різке зростання обсягів дезінформації та маніпулятивного контенту під час збройних конфліктів і глобальних криз, зокрема повномасштабної війни Російської Федерації проти України. На

відміну від традиційних форматів фактчекінгу, BBC Verify поєднує класичні журналістські стандарти з методами open-source intelligence (OSINT), аналізом супутникових знімків, метаданих і цифрової криміналістики, що дозволяє працювати з візуальним і мультимедійним контентом підвищеної складності [71].

Редакційна модель BBC Verify передбачає автономну роботу команди верифікації, яка водночас інтегрована в загальний новинний процес BBC. Основна увага приділяється не лише встановленню достовірності інформації, а й детальному поясненню аудиторії того, яким чином здійснюється перевірка. Такий підхід відповідає принципам прозорості та підзвітності, закріпленим у редакційній політиці BBC, і сприяє підтриманню довіри до медіа в умовах інформаційної війни [72].

У процесі роботи з потенційно маніпулятивним контентом команда BBC Verify насамперед встановлює походження матеріалів і шляхи їх поширення, після чого здійснює аналіз просторових і часових характеристик зображень та відео. Важливу роль відіграє зіставлення кадрів із супутниковими знімками, а також використання відкритих баз даних і консультації з незалежними експертами. Така комплексна методологія дозволяє ідентифікувати фейки, які створюються або поширюються в межах організованих дезінформаційних кампаній [71].

Одним із перших резонансних кейсів діяльності BBC Verify під час війни Росії проти України стало викриття фейкового відео із нібито зверненням Президента України Володимира Зеленського, у якому він закликав українських військових скласти зброю. Відео поширювалося у соціальних мережах у березні 2022 року та мало ознаки deepfake-контенту. У ході перевірки команда BBC Verify порівняла міміку, рухи обличчя та голос із автентичними відеозаписами виступів президента, а також виявила технічні артефакти зображення, характерні для штучної генерації відео. За результатами аналізу було встановлено, що ролик є фальсифікацією і не має жодного стосунку до офіційних заяв української влади [73]. Публікація детального

розбору дозволила оперативно нейтралізувати цей фейк у міжнародному інформаційному просторі.

Іншим важливим напрямом роботи BBC Verify стала перевірка відеоматеріалів, які російські та проросійські джерела подавали як докази воєнних злочинів Збройних сил України. У низці випадків було встановлено, що такі матеріали або зняті в іншому місці та в інший час, або змонтовані з фрагментів старих конфліктів. Застосування геолокації та аналіз ландшафту дозволяли точно визначити реальне місце подій, що спростовувало маніпулятивні твердження та демонструвало механізми створення хибних наративів [71].

Окреме значення мала робота BBC Verify з матеріалами, що стосувалися подій у Бучі та інших населених пунктах Київської області після їх звільнення у 2022 році. У відповідь на твердження російської пропаганди про нібито «інсценування» масових убивств цивільного населення команда BBC Verify здійснила хронологічний аналіз відео й фотоматеріалів, а також зіставила їх із супутниковими знімками. У результаті було доведено, що тіла загиблих перебували на вулицях ще до відходу російських військ, що остаточно спростовувало версію про постановку подій [74].

Таким чином, діяльність BBC Verify засвідчує формування нового редакційного стандарту боротьби з дезінформацією у міжнародній журналістиці. Поєднання технологічних інструментів перевірки з принципами відкритості та пояснювальної журналістики дозволяє не лише оперативно спростовувати фейки, а й зменшувати ефективність пропагандистських кампаній у глобальному інформаційному просторі. У контексті війни Росії проти України BBC Verify виступає прикладом того, як міжнародні медіа можуть виконувати роль надійного джерела інформації та інструменту документування реальних подій.

Reuters Fact Check є спеціалізованим напрямом діяльності міжнародного інформаційного агентства Reuters, спрямованим на перевірку достовірності тверджень, зображень і відеоматеріалів, що поширюються у цифровому

середовищі. На відміну від окремих фактчекінгових платформ, Reuters Fact Check функціонує як невід’ємна частина глобальної редакційної структури агентства, діяльність якого ґрунтується на Thomson Reuters Trust Principles, що передбачають незалежність, неупередженість і точність подачі інформації незалежно від політичного або воєнного контексту [2].

Редакційна модель Reuters Fact Check орієнтована на оперативну реакцію на вірусний контент, який набуває значного поширення в соціальних мережах і потенційно впливає на формування громадської думки. У процесі перевірки журналісти агентства встановлюють першоджерело твердження, аналізують контекст його появи, залучають офіційні документи, коментарі експертів і незалежні джерела, після чого публікують висновок у формі чітко структурованого вердикту. Такий формат дозволяє аудиторії не лише отримати відповідь щодо правдивості інформації, а й простежити логіку журналістського аналізу [2].

Під час повномасштабної війни Російської Федерації проти України Reuters Fact Check став одним із ключових інструментів викриття дезінформаційних наративів, що поширювалися як російськими державними медіа, так і анонімними обліковими записами у соціальних мережах. Значна частина таких матеріалів була спрямована на дискредитацію української влади, заперечення воєнних злочинів або створення хибного уявлення про міжнародну підтримку України.

Показовим кейсом стала перевірка відео, яке поширювалося у соціальних мережах у 2024 році під виглядом матеріалу BBC News. У ролику стверджувалося, що колишній Головнокомандувач Збройних сил України нібито отримав фінансову винагороду за виїзд за кордон. Reuters Fact Check встановив, що відео є фальсифікацією, створеною з використанням стилістики BBC, але не має жодного стосунку до цього мовника. У процесі перевірки було проаналізовано візуальне оформлення, текстовий супровід, а також відсутність відповідного матеріалу на офіційних платформах BBC. У результаті твердження було класифіковано як неправдиве, а сам кейс став прикладом

інформаційної атаки, спрямованої на підрив довіри до авторитетних міжнародних медіа [75].

Іншим важливим напрямом роботи Reuters Fact Check стала перевірка тверджень про нібито безпосередню участь збройних сил США та інших країн НАТО у бойових діях на території України. У низці випадків у соціальних мережах поширювалися відео й повідомлення, які інтерпретували військові навчання або пересування техніки як «докази» прямого втручання Заходу у війну. Reuters, звертаючись до офіційних заяв Пентагону, Міністерства оборони США та незалежних аналітичних центрів, встановив відсутність підтверджень таких тверджень і класифікував їх як такі, що вводять в оману через брак контексту [76].

Окрему увагу Reuters Fact Check приділяв викриттю маніпулятивного візуального контенту, пов'язаного з воєнними злочинами. У кількох випадках агентство перевіряло зображення та відео, які подавалися як матеріали з України, але фактично були зняті в інших країнах або під час попередніх конфліктів. Завдяки аналізу геолокації, деталей ландшафту та хронології подій Reuters встановлював справжнє походження таких матеріалів, що дозволяло спростовувати неправдиві наративи та зменшувати їхній вплив на міжнародну аудиторію[2].

AFP Fact Check функціонує як глобальна мережа журналістів і редакторів, які працюють десятками мов і діють відповідно до єдиних редакційних стандартів агентства. Така модель дозволяє поєднувати локальну експертизу з міжнародною координацією, що є особливо важливим в умовах транснаціональних дезінформаційних кампаній [77].

Редакційна специфіка AFP Fact Check полягає в інтеграції фактчекінгу у щоденний новинний процес агентства. Перевірка інформації не розглядається як допоміжна діяльність, а є складовою журналістської відповідальності AFP перед глобальною аудиторією. У процесі верифікації журналісти аналізують походження тверджень, контекст їхнього поширення, залучають відкриті джерела, офіційні документи, свідчення очевидців та експертні коментарі, а

також здійснюють перевірку візуального контенту за допомогою цифрових інструментів [77].

Показовим кейсом стала перевірка тверджень про події в Бучі навесні 2022 року, коли російські інформаційні ресурси поширювали версію про постановочний характер масових убивств. AFP Fact Check здійснив аналіз відеоматеріалів, супутникових знімків і журналістських репортажів, які підтверджували, що тіла загиблих цивільних перебували на вулицях міста ще до його звільнення українськими силами. Цей кейс продемонстрував роль AFP як міжнародного арбітра достовірності, здатного спростовувати пропагандистські твердження на основі перевірених даних [78].

Іншим важливим напрямом діяльності AFP Fact Check стала перевірка візуального контенту, який використовувався для створення хибних наративів про війну в Україні. У низці випадків агентство спростовувало зображення та відео, що подавалися як матеріали з України, але фактично були зняті в інших країнах або під час попередніх конфліктів. Завдяки аналізу ландшафту, архітектурних особливостей, погодних умов і метаданих AFP встановлював справжнє походження таких матеріалів, пояснюючи механізми маніпуляції для міжнародної аудиторії [79].

Особливістю підходу AFP Fact Check є також багатомовність і орієнтація на різні регіональні аудиторії. Матеріали фактчекінгу публікуються кількома мовами, що дозволяє оперативно реагувати на локальні версії одних і тих самих дезінформаційних наративів. У контексті війни Росії проти України це мало принципове значення, оскільки пропагандистські повідомлення адаптувалися до специфіки різних країн і регіонів, зокрема Європи, Африки та Латинської Америки [77].

Deutsche Welle є німецьким міжнародним суспільним мовником, який здійснює багатомовне мовлення для закордонної аудиторії та виконує функцію інструмента публічної дипломатії Федеративної Республіки Німеччина. У контексті зростання масштабів дезінформації, зокрема під час повномасштабної війни Російської Федерації проти України, DW суттєво посилив власні

редакційні механізми перевірки інформації, розвинувши спеціалізовані фактчекінгові формати та аналітичні проєкти [80].

Фактчекінг у Deutsche Welle інтегрований у загальну редакційну структуру мовника та поєднує перевірку конкретних тверджень із пояснювальною журналістикою. На відміну від агентських моделей, орієнтованих переважно на вердикти, DW Fact Check значну увагу приділяє контекстуалізації інформації та поясненню механізмів маніпуляції. Такий підхід дозволяє не лише спростовувати фейки, а й формувати у міжнародній аудиторії розуміння логіки інформаційної війни та гібридних загроз [80].

Показовим кейсом діяльності DW Fact Check стала серія матеріалів, присвячених перевірці тверджень про події в Маріуполі у 2022 році. Російські джерела поширювали наративи про нібито відсутність масових жертв серед цивільного населення та «інсценування» руйнувань. Журналісти DW проаналізували відеоматеріали з міста, супутникові знімки та звіти міжнародних гуманітарних організацій, що підтвердили масштаб руйнувань і гуманітарної катастрофи. У результаті твердження про фальсифікацію подій були класифіковані як дезінформаційні [81].

Іншим важливим напрямом роботи DW стала перевірка заяв про «економічну шкоду для Європи», яку нібито спричиняє підтримка України. У низці матеріалів DW Fact Check аналізував твердження російських офіційних осіб і медіа щодо санкцій, енергетичної кризи та інфляції в країнах ЄС. Зіставляючи ці заяви з даними Європейської комісії, національних статистичних служб і незалежних економічних інститутів, DW демонстрував маніпулятивний характер подібних аргументів і пояснював їхню роль у стратегії інформаційного тиску на західну аудиторію [83].

Особливістю підходу Deutsche Welle є багатомовність і спрямованість на різні регіональні аудиторії, включно з країнами Східної Європи, Балканами, Близьким Сходом і Африкою. Це дозволяє DW адаптувати фактчекінгові матеріали до локального інформаційного контексту та оперативно реагувати на регіональні варіації одних і тих самих пропагандистських наративів. У

контексті війни Росії проти України такий підхід має принципове значення, оскільки дезінформаційні повідомлення часто трансформуються залежно від цільової аудиторії [80].

Bellingcat є міжнародною розслідувальною журналістською спільнотою, що спеціалізується на використанні методів open-source intelligence (OSINT) для перевірки інформації, документування збройних конфліктів і викриття дезінформації. Хоча Bellingcat не є класичним медіа в традиційному розумінні, результати його розслідувань систематично використовуються провідними міжнародними засобами масової інформації, зокрема BBC, Reuters, The New York Times і Deutsche Welle. Це дозволяє розглядати Bellingcat як важливий елемент сучасної екосистеми міжнародної журналістики [84].

Методологічною основою діяльності Bellingcat є аналіз відкритих джерел, включно з відео та фотографіями із соціальних мереж, супутниковими знімками, базами даних, картографічними сервісами та цифровими слідами користувачів. На відміну від класичних редакційних моделей фактчекінгу, Bellingcat фокусується не лише на спростуванні окремих фейків, а й на реконструкції подій і встановленні відповідальності за конкретні дії. Такий підхід дозволяє протидіяти дезінформації на структурному рівні, руйнуючи цілісні пропагандистські наративи [85].

Важливим напрямом діяльності Bellingcat стало документування обстрілів цивільної інфраструктури України. У низці матеріалів розслідувачі аналізували траєкторії ракетних ударів, типи озброєння та місця запуску, використовуючи відео очевидців і супутникові дані. Такий підхід дозволяв спростовувати твердження російської пропаганди про нібито «самообстріли» українських міст і надавати доказову базу для міжнародних журналістських і правозахисних розслідувань [86].

Особливе значення має той факт, що матеріали Bellingcat неодноразово використовувалися як джерела для публікацій у провідних світових медіа та ставали основою для звітів міжнародних правозахисних організацій. Це свідчить про високий рівень довіри до методології OSINT-розслідувань і

підтверджує інтеграцію Bellingcat у глобальний журналістський простір. У такий спосіб діяльність цієї спільноти виходить за межі окремих фактчекінгових ініціатив і набуває системного значення для протидії дезінформації [85].

Також варто приділити увагу менш відомим прикладам боротьби з дезінформацією. Одним із таких кейсів є платформа *Bad News*, створена нідерландською організацією DROG. Модель «вакцинації від фейків», яку застосували розробники гри, стала проривом у сфері медіаграмотності. Гравець бере на себе роль «дезінформатора», створює фейки та маніпуляції, а в процесі вчиться їх розпізнавати. Дослідження Кембриджського університету довели, що гра підвищує здатність користувачів розпізнавати дезінформацію в реальних умовах приблизно на 20–25%.

Інший показовий приклад проєкт *Kyiv Not Kiev*, спрямований на корекцію використання транслітерації українських топонімів у міжнародних медіа. Неформальна інформаційна кампанія за короткий період отримала значний ефект, оскільки активно застосовувала відео, блоги та соціальні мережі, залучаючи аудиторію до виправлення хибних уявлень про Україну. Це доводить, що боротьба з дезінформацією може бути ефективною не лише у вузьких фактчекінгових форматах, а й у ширших дискурсивних практиках, що формують правильні смисли [64].

Суттєву роль відіграють і традиційні журналістські розслідування. Багато світових редакцій, зокрема *BBC*, *The New York Times*, *DW* та *Bellingcat*, впровадили спеціальні підрозділи з OSINT-розвідки та перевірки фактів. Такі групи використовують геолокацію, аналіз метаданих, супутникові знімки й цифрову криміналістику, щоб підтвердити або спростувати інформацію, що швидко поширюється в мережі. Резонансними стали розслідування Bellingcat

про збиття рейсу МН17, що спростували російську пропаганду через детальний аналіз цифрових доказів, а також серія матеріалів *BBC Verify*, які за допомогою технологій виявляють фейки у відео та фото.

Особливу роль у боротьбі з дезінформацією відіграють соціальні мережі та алгоритми, які визначають, що саме побачить користувач. У світі є чимало кейсів, коли платформи змінювали власні правила після масштабних інформаційних скандалів. Зокрема, Facebook та Instagram після виборів у США 2016 року впровадили систему попереджувальних міток на сумнівних матеріалах, співпрацю з незалежними фактчекерами, а також алгоритмічне зниження видимості неправдивого контенту. TikTok створив глобальний центр безпеки для моніторингу державних інформаційних втручань, а YouTube запровадив пріоритезацію матеріалів авторитетних джерел у пошуку та рекомендаціях [38].

Міжнародні організації також демонструють успішні кейси боротьби з дезінформацією. Європейський Союз створив платформу *EUvsDisinfo*, яка систематично документує фейки та російські наративи, забезпечуючи доступ до відкритої бази для журналістів, дослідників і громадян. Проєкти *First Draft*, *Reporters Without Borders*, *International Fact-Checking Network* формують стандарти фактчекінгу, надають аналітичні інструменти й проводять міжнародні кампанії з медіаграмотності (додаток А). У країнах Балтії, Литві, Латвії та Естонії створено мережі швидкого реагування на інформаційні атаки, що поєднують державні структури, медіа та громадські організації.

Таким чином, розгляд світових кейсів показує: найуспішніші стратегії протидії дезінформації поєднують технологічні інструменти, освітні ініціативи, міждисциплінарні проєкти та журналістські розслідування. Просте спростування фейків не може протистояти масштабності та системності пропагандистських кампаній, якщо не супроводжується розвитком критичного мислення та формуванням культури відповідального споживання інформації.

Саме тому провідні світові медіа дедалі більше орієнтуються на інтерактивні формати, інноваційні рішення й глибоку аналітику, що дозволяє не лише викривати пропаганду, а й запобігати її впливу на суспільство.

Розділ III

Перспективи та інновації у протидії дезінформації

3.1. Розвиток медіаграмотності та інформаційної освіти як засобу протидії дезінформації

У контексті швидкого зростання обсягів інформації та цифровізації комунікаційних процесів медіаграмотність поступово перетворюється на фундаментальний елемент сучасної інформаційної безпеки. Вона вже не є лише вмінням аналізувати повідомлення чи розпізнавати маніпуляції, а розглядається як комплексний набір компетентностей, що дозволяють людині орієнтуватися в багаторівневому медіасередовищі, критично інтерпретувати інформацію, усвідомлювати її походження, цілі, наслідки та приховані смисли.

Медіаграмотність у сучасному розумінні охоплює як технічні вміння роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями, так і здатність розуміти механізми конструювання реальності в медіа. Людина, яка володіє медіаграмотністю на високому рівні, здатна розрізняти факти й судження, реальні події та їх медійну інтерпретацію, а також усвідомлює, що будь-який інформаційний продукт створюється в умовах боротьби інтересів, домінування певних груп і нерівності доступу до інформаційних ресурсів. Саме тому медіаграмотність є однією з ключових захисних стратегій у протидії дезінформації, оскільки вона формує критичне мислення та здатність не піддаватися маніпуляціям.

Модель десяти компетентностей медіаграмотності, запропонована у звіті *Measuring Media Literacy* (EYE a.o., 2011), як і подальші напрацювання міжнародних експертів, демонструють багатовимірний характер цього явища. Ці компетентності охоплюють чотири ключові сфери: розуміння медіа, використання медіа, комунікацію та стратегічну взаємодію з інформацією. До них входять уміння аналізувати зміст, створювати власний контент, орієнтуватися в інформаційних потоках, використовувати технічні інструменти,

а також розуміти соціальний вплив медіа, механізми маніпуляцій та ідеологічні рамки, що формують сприйняття світу [51].

Медіаграмотність як система спирається й на принципи, уперше сформульовані Асоціацією вчителів Онтаріо та включені Міністерством освіти Канади у національний навчальний стандарт ще наприкінці 1980-х років. Принципи підкреслюють, що всі медіаповідомлення створюються свідомо, мають економічну, політичну або соціальну мету, відображають певні ідеології, містять стереотипи та здатні впливати на суспільні наративи. Навіть через десятиліття ці положення залишаються актуальними, особливо в умовах сучасних викликів цифрової приватності, мережевого нейтралітету, появи дідфейків і складних інформаційних операцій.

Потреба у розвитку медіаграмотності особливо гостро постає в умовах війни та гібридних загроз. Дослідження свідчать, що значна частина українців все ще не здійснює системної перевірки інформації, а рівень критичного мислення нерівномірно розподілений серед різних соціальних груп. Люди похилого віку, аудиторії з нижчим рівнем освіти та матеріального забезпечення виявляють значно більшу вразливість до маніпуляцій. У цьому контексті медіаграмотність має виконувати не лише освітню, а й соціальну, психологічну та безпекову функцію.

Сучасні інновації у сфері медіаграмотності охоплюють широке коло технологій та підходів. Зокрема, активно розвиваються ігрові методики навчання: симуляції, інтерактивні платформи, навчальні ігри формують у користувачів «імунітет» до маніпуляцій. Такі продукти, як *Bad News* у Нідерландах або українські освітні ігри («Нота Єнота»), наочно демонструють ефективність гейміфікації як інструменту захисту від дезінформації.

Важливими інноваціями стають також технології штучного інтелекту. ШІ сьогодні здатний автоматично аналізувати величезні обсяги даних, виявляти аномалії у текстах, маніпулятивні конструкції, дідфейки, ознаки ботової активності, мережеві вкиди та координовані інформаційні атаки. Алгоритми підтримують роботу фактчекінгових організацій, стають основою

автоматизованих систем модерації контенту, а в майбутньому можуть створити повноцінні системи «цифрового захисту» інформаційного простору [55].

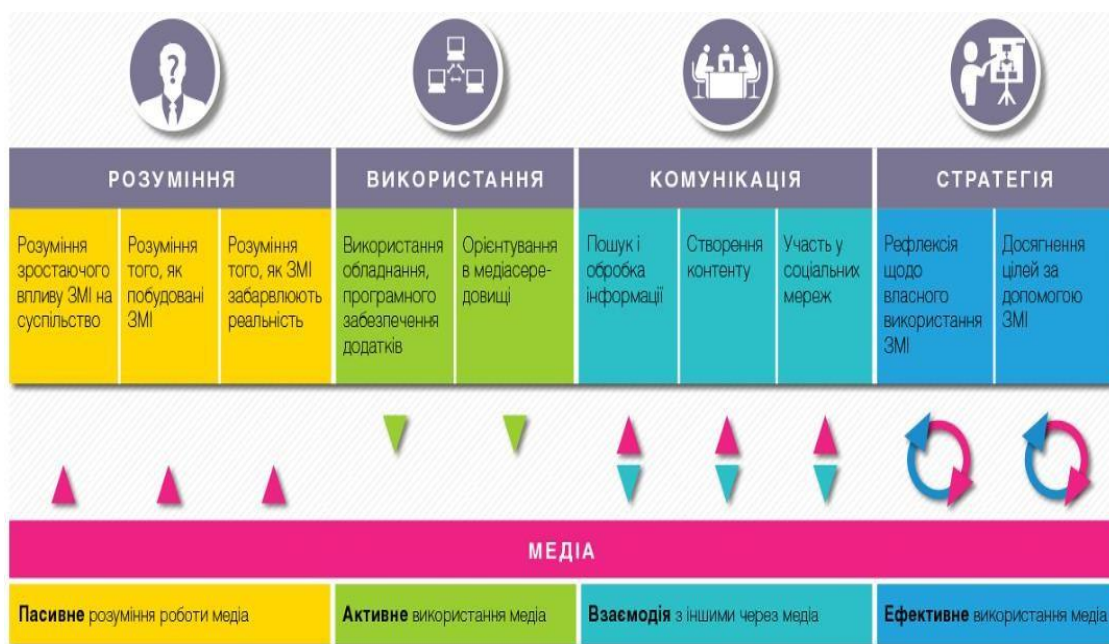

Рис. 3.1. Десять компетентностей медіаграмотності

Значення має застосування блокчейну для підтвердження автентичності контенту. Розробка міжнародних стандартів цифрового маркування фото та відео (наприклад, проекти *Content Authenticity Initiative* та *TruePic*) дозволяє фіксувати метадані матеріалів у незмінній системі, що унеможлиблює їх фальсифікацію. Це - один із найперспективніших напрямів у боротьбі з дідфейками.

Розвиток медіаграмотності неможливий без підтримки державних інституцій і міжнародних організацій. ЄС, ЮНЕСКО, НАТО, Європейська служба зовнішніх дій створюють програми навчання, стандарти інформаційної освіти, ініціативи з обміну досвідом. У межах таких платформ формується міжнародна екосистема протидії дезінформації, яка включає спільні бази даних, методичні рекомендації, стандарти фактчекінгу та алгоритми реагування на інформаційні загрози [39].

В умовах воєнної агресії росії проти України медіаграмотність набуває статусу критично важливого елементу національної безпеки. Російська

дезінформація діє за чітко структурованими алгоритмами: створення провокаційного фейку, його масштабне поширення через соцмережі, підсилення ботами, формування емоційної реакції, нормалізація через масмедіа й політичні заяви. Розуміння механізмів цих процесів дає змогу громадянам не лише захищати себе, а й виступати активними суб'єктами інформаційного спротиву.

Боротьба з пропагандою можлива за умови розуміння основного алгоритму, за яким відбувається дезінформація (рис. 3.4):

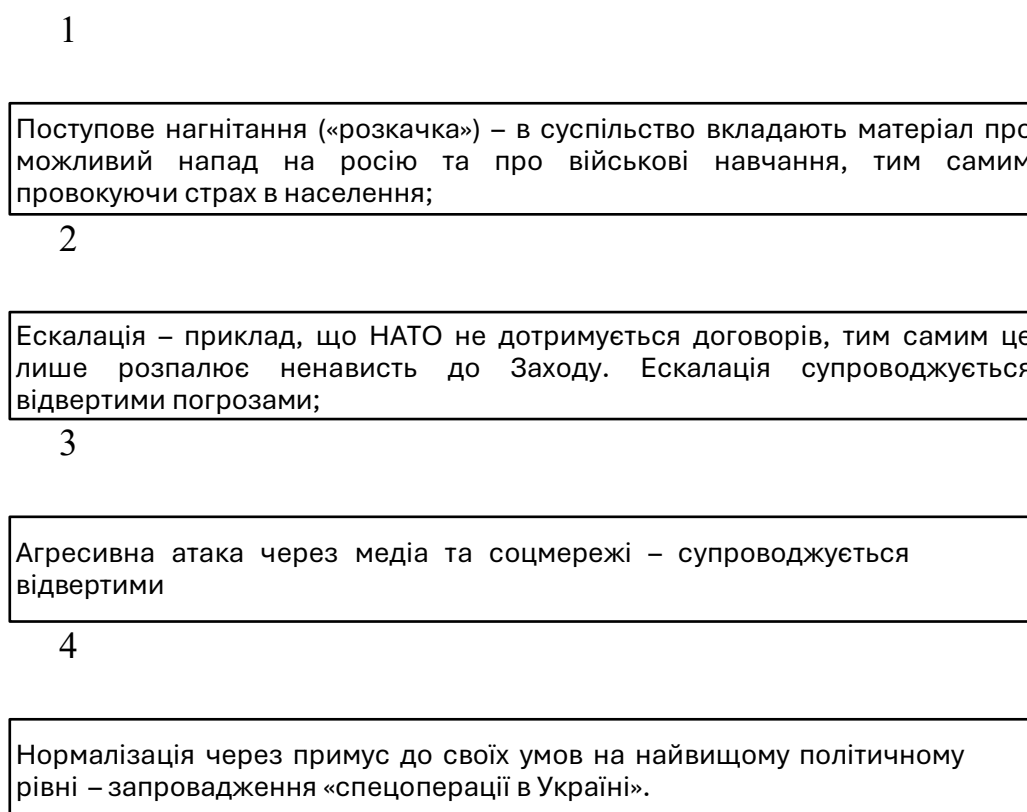

Рис. 3.4. Алгоритм, за яким відбувається дезінформація

Підвищення рівня медіаграмотності населення має починатися з раннього віку. Інформаційна освіта в школах, навчання розпізнавання медіаповідомлень, використання ігор, тренінгів, інтерактивних методів — усе це створює

передумови для формування критичної, стійкої до маніпуляцій особистості. На державному рівні необхідно забезпечити розвиток українського якісного медіаконтенту, обмежити поширення ворожої пропаганди, підтримувати громадські ініціативи й організації, що займаються фактчекінгом та медіаосвітою [40].

Таким чином, розвиток медіаграмотності є не лише освітнім чи культурним процесом, а стратегічним напрямом, що визначає здатність суспільства протистояти дезінформації, інформаційним атакам і гібридним загрозам. Сформований набір медіакомпетентностей, поєднаний із технологічними інноваціями та міжнародною співпрацею, визначає основу для створення сталої системи інформаційної безпеки та забезпечення захисту майбутніх поколінь від пропагандистських впливів.

3.2. Роль міжнародних організацій, держав та платформ у забезпеченні достовірності інформації

Сучасний світ перебуває у стадії глибоких трансформацій, спричинених стрімким розвитком цифрових технологій, глобалізацією комунікацій та формуванням нового типу суспільства інформаційного. У цих умовах питання забезпечення достовірності інформації набуває особливої ваги, оскільки інформаційні потоки дедалі активніше впливають на політичні процеси, економічний розвиток, міжнародні відносини та безпекову ситуацію як окремих держав, так і всього світу. Водночас інформаційні відносини залишаються складною і багаторівневою категорією, яка досі не має єдиного універсального визначення. Пояснюється тим, що інформація є специфічним ресурсом: вона може вільно передаватися, тиражуватися, модифікуватися, поширюватися у різних формах і впливати на різні сфери суспільного життя. Проте загальноприйнятим є розуміння інформаційних відносин як соціальних зв'язків, що виникають у процесі створення, збирання, обробки, зберігання, пошуку, поширення та використання інформації, регламентованих відповідними нормами права. Саме через такі відносини формуються підходи

держав до інформаційної політики, міжнародної співпраці та забезпечення достовірності інформації.

У світовому вимірі надзвичайно важливу роль у формуванні безпечного інформаційного середовища відіграють держави, міжнародні організації та цифрові платформи. Держави виступають базовими суб'єктами, відповідальними за створення правових механізмів, що забезпечують захист суспільства від дезінформації, пропаганди, маніпуляцій та інформаційних атак. Вони встановлюють правила допуску і діяльності іноземних ЗМІ, регулюють професійну діяльність кореспондентів, гарантують дотримання міжнародних стандартів свободи слова, визначають режими доступу громадян до інформації, а також координують участь у міждержавних договорах та інформаційних обмінах. Паралельно держава забезпечує функціонування національних інформаційних центрів, які беруть участь у міжнародних програмах, обміні науково-технічною інформацією, створенні спільних медіапроектів та реалізації глобальних стратегій інформаційної безпеки [54].

Однак, поряд із цим, держави стикаються з низкою системних проблем: політично мотивований тиск на ЗМІ, спроби контролювати інформаційний порядок денний, вибіркова підтримка окремих медіа, маніпулювання громадською думкою, інформаційні кампанії, спрямовані на дискредитацію опонентів, або надмірне втручання у редакційну незалежність. Такі процеси є небезпечними, оскільки порушують рівність суб'єктів інформаційних відносин, знижують рівень довіри громадян до інституцій, а подекуди створюють передумови для поширення дезінформації всередині самої держави. Саме тому важливим є активне реформування національної інформаційної політики, розширення прозорості та підзвітності державних інституцій, удосконалення засобів комунікації з громадянами та формування широких міжнародних партнерств для протистояння гібридним загрозам.

Центральне місце у забезпеченні достовірності інформації займають міжнародні організації, які визначають нормативно-правові засади, встановлюють стандарти інформаційної свободи, здійснюють моніторинг

ситуації у різних країнах та створюють платформи для глобальної координації заходів протидії дезінформації. Зокрема, Рада Європи розробляє рекомендації щодо свободи вираження поглядів, журналістських стандартів, етики та цифрових прав. Європейський Союз реалізує комплексну політику протидії дезінформації, включаючи роботу аналітичної групи East StratCom Task Force, ухвалення Digital Services Act, створення механізмів аудиту цифрових платформ і формування кодексів поведінки для технологічних компаній. ОБСЄ зосереджується на безпеці журналістів та фіксації інформаційних атак під час виборів та кризових ситуацій. ЮНЕСКО формує концептуальні засади медіаграмотності та цифрових прав людини. ООН ініціює програми з боротьби з кіберзлочинністю і втручанням у інформаційні процеси на рівні держав. НАТО розглядає інформаційні операції як частину гібридної агресії та розвиває структури стратегічних комунікацій [47].

Міжнародні інституції забезпечують координацію між країнами у питаннях інформаційної безпеки, створюють форуми для обміну досвідом, розробляють стандарти виявлення фейків, аналізують інформаційні атаки та формують глобальні механізми реагування. Вони допомагають країнам, зокрема Україні, інтегруватися у світовий інформаційний простір, отримувати доступ до технологічних ресурсів, будувати системи моніторингу інформаційних загроз і формувати інституційну спроможність протидіяти пропаганді та маніпуляціям.

Водночас міжнародне співробітництво було б неповним без участі технологічних платформ, адже саме вони сьогодні контролюють більшу частину світових інформаційних потоків. Алгоритми Facebook, TikTok, YouTube, X (Twitter), Instagram, Google та Telegram визначають, яку інформацію побачать користувачі, які новини будуть просуватися, а які — обмежуватися або маркуватися як потенційно неправдиві. Технологічні корпорації розробляють інструменти автоматичного фактчекінгу, системи виявлення бот-мереж, фейкових акаунтів, дідфейків та координованої неавтентичної поведінки. Багато платформ співпрацюють з незалежними

фактчекінговими організаціями та урядами, запроваджують політику прозорості реклами, обмежують поширення інформації, що може завдати шкоди суспільній безпеці або порушити права людини.

Сфера відповідальності технологічних компаній продовжує зростати, оскільки саме вони володіють інструментами штучного інтелекту, модерації, аналізу великих даних та алгоритмічного управління інформаційними потоками. Тому важливим стає встановлення чітких міжнародних правил їх діяльності, аби забезпечити баланс між свободою слова, недопущенням цензури та необхідністю протидії шкідливій інформації. Саме співпраця між платформами, державами та міжнародними інституціями дозволяє створити ефективну систему глобальної інформаційної безпеки, у межах якої жоден суб'єкт не залишається сам на сам із транснаціональними викликами [52].

Сукупність цих зусиль формує нову модель взаємодії модель спільної відповідальності, де держави створюють правові основи, міжнародні організації формують моральні й стратегічні орієнтири, а технологічні платформи забезпечують технічні інструменти та алгоритмічний контроль. Такий підхід дозволяє протидіяти інформаційним війнам, поширенню фейків, втручанням у вибори, маніпулюванню свідомістю мас та формуванню деструктивних інформаційних наративів. У результаті формується глобальна система захисту достовірної інформації, побудована на кооперації, відкритості, спільних стандартах і технологічних інноваціях, яка є необхідною умовою стабільності міжнародних відносин та демократичного розвитку.

Продовжуючи аналіз ролі міжнародних організацій, державних інституцій та багатосторонніх платформ у протидії дезінформації, варто підкреслити, що сучасна глобальна система безпеки перебуває під значним тиском у зв'язку з масштабними міжнародними конфліктами та зростанням кількості гібридних загроз. Події останніх років свідчать, що міжнародні конфлікти незалежно від їхньої природи, чи то територіальні претензії, політичні суперечності, етнічні конфлікти або ідеологічні протистояння ускладнюються інтенсивними інформаційними кампаніями, які стають не менш

значущими, ніж традиційні військові дії. Саме тому міжнародні організації, такі як ООН, НАТО, ОБСЄ та інші міждержавні інституції, дедалі більше зосереджують увагу не лише на врегулюванні конфліктів у їхньому класичному вимірі, а й на аналізі, нейтралізації та попередженні дезінформаційних впливів.

У контексті міжнародної стабільності, ООН відіграє одну з ключових системоутворюючих ролей. Її діяльність базується на зобов'язанні держав-членів вирішувати конфлікти мирними засобами, утримуватися від застосування сили та сприяти захисту прав людини. У своїй практичній діяльності ООН використовує багатосторонній підхід, поєднуючи дипломатію, превентивні заходи, санкційні механізми, миротворчі операції та міжнародний моніторинг. Особливо важливими в умовах інформаційних загроз є можливості ООН надавати об'єктивні дані через спеціальні місії, публічні звіти, міжнародні дебати і відкриті засідання Радбезу, які слугують майданчиком для протидії маніпулятивним інтерпретаціям подій. Разом із тим ефективність діяльності ООН часто обмежується політичними інтересами постійних членів Ради Безпеки, що може призводити до блокування рішень та унеможливлювати оперативну реакцію на інформаційні та військові виклики [41].

Не менш важливим міжнародним суб'єктом є НАТО, діяльність якого охоплює не лише колективну оборону, а й розбудову спроможностей держав-партнерів у сфері стратегічних комунікацій, кібербезпеки та протидії дезінформації. У сучасних умовах інформаційна складова конфліктів стала невід'ємним елементом загальної безпекової стратегії Альянсу. НАТО активно розвиває інструменти моніторингу інформаційного простору, працює з партнерами над підвищенням стійкості до маніпуляцій, здійснює навчання з протидії інформаційним операціям та виявлення ворожих нарративів. Особливе значення така діяльність має для України, яка в умовах агресії росії отримує від НАТО консультативну, технічну та інформаційно-аналітичну підтримку. Альянс не лише засуджує спроби підриву міжнародного права, а й посилює роботу щодо забезпечення прозорості, доступу до правдивої інформації,

протидії кремлівській пропаганді та координації зусиль держав-членів у реагуванні на інформаційні атаки.

У свою чергу, ОБСЄ є унікальною платформою, що поєднує держави Заходу, Сходу та Центральної Азії, дозволяючи вести діалог у складних конфліктних ситуаціях. Організація приділяє значну увагу не лише традиційному врегулюванню конфліктів, а й спостереженню за дотриманням прав людини, діяльністю ЗМІ, виборчими процесами та інформаційною безпекою. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні тривалий час забезпечувала доступ міжнародної спільноти до об'єктивної інформації про події на сході України, фіксувала порушення режиму тиші, переміщення військової техніки та факти дестабілізації. Водночас місія стикалася з численними перешкодами, які суттєво обмежували її ефективність, зокрема блокуванням доступу з боку російських сил, обмеженням руху технічних засобів спостереження, втручанням у зв'язок та неможливістю проводити моніторинг у нічний час. Ці бар'єри не лише ускладнювали оперативність місії, а й демонстрували, як сторони конфлікту можуть намагатися впливати на міжнародні механізми контролю за достовірністю інформації [43].

Діяльність міжнародних організацій у забезпеченні достовірності інформації в умовах конфліктів свідчить про те, що інформаційний вимір сучасних загроз став невід'ємним компонентом глобальної безпеки. Дезінформація дедалі частіше використовується як інструмент тиску, впливу та маніпуляції, що здатний формувати громадську думку, змінювати політичні рішення, підривати міжнародну стабільність і виправдовувати агресивні дії. Саме тому роль міжнародних організацій полягає не лише у сприянні мирному врегулюванню конфліктів, але й у формуванні єдиних підходів до інформаційної безпеки, розробці стандартів прозорості, підтримці незалежних медіа, координації міжнародних дій проти пропагандистських кампаній та забезпеченні доступу до перевіреної інформації для всіх держав-членів.

В умовах зростання масштабів інформаційних атак, маніпуляцій та пропагандистських впливів, міжнародні організації залишаються

фундаментальним елементом архітектури глобальної безпеки. Їхня здатність координувати зусилля держав, формувати міжнародні норми, підтримувати демократичні інститути, забезпечувати незалежний моніторинг і підтримку державам у кризі є критично важливою для захисту міжнародного порядку та стабільності. Тому подальше посилення їхнього мандату, розширення технічних можливостей та впровадження інноваційних механізмів реагування на інформаційні загрози є необхідною умовою безпеки сучасного світу.

Продовженням аналізу діяльності міжнародних міжурядових організацій є оцінка їхнього реального впливу на підтримання миру, стабільності та інформаційної безпеки в умовах сучасних конфліктів. Незважаючи на широкий інструментарій від дипломатії та санкцій до миротворчих місій і гуманітарних програм їхня ефективність нерідко обмежується політичними інтересами окремих держав, недостатністю мандату або блокуванням рішень на рівні ключових керівних органів. Унаслідок цього, навіть за наявності значних можливостей для впливу, міжнародні організації не завжди здатні оперативно реагувати на ескалацію конфліктів чи на поширення дезінформаційних кампаній, які супроводжують сучасні гібридні війни.

Одним із центральних викликів у діяльності ООН є механізм вето в Раді Безпеки, який часто паралізує прийняття рішень щодо війни, де сторони мають протилежні геополітичні інтереси. Саме тому серед провідних експертів дедалі активніше лунають пропозиції щодо обмеження або реформування цього інструмента, зокрема розгляду можливості позбавлення постійних членів права вето у випадках, що стосуються масових порушень прав людини, агресії проти суверенної держави чи загрози міжнародній безпеці. Запровадження таких змін могло б створити передумови для швидшого ухвалення рішень та унеможливити політичне маніпулювання глобальними безпековими механізмами [53].

Водночас ефективність місій ОБСЄ, які відіграють ключову роль у моніторингу та документуванні порушень міжнародного права, значною мірою залежить від того, наскільки держави-учасниці готові забезпечувати

безперешкодний доступ спостерігачів до територій конфлікту. В умовах російської агресії проти України стало очевидним, що брак доступу, обмеження пересування, блокування сигналів дронів та відсутність роботи місій у нічний час суттєво знижує здатність ОБСЄ виконувати свої функції. Саме тому актуальним є розширення повноважень спостережних місій, впровадження сучасних технічних засобів моніторингу, а також створення умов для постійної присутності спостерігачів у критичних зонах.

Окремого значення набуває питання залучення громадянського суспільства, незалежних правозахисних груп та неурядових організацій до спостереження за дотриманням міжнародного права та фіксації фактів дезінформаційних впливів. Такий підхід дозволяє підвищити об'єктивність оцінок, зменшити ризик політичного тиску та створити незалежну систему верифікації інформації, що є особливо важливим в умовах, коли держави-агресори активно маніпулюють інформаційним простором.

Крім того, зростаюча складність інформаційних загроз вимагає удосконалення механізмів координації між НАТО, ООН, ОБСЄ та іншими міжнародними структурами. Спільне вироблення стандартів реагування на інформаційні атаки, обмін даними про дезінформаційні кампанії, розробка єдиних критеріїв для визначення пропагандистських матеріалів та посилення ролі міжнародних медіаспільнот сприятимуть створенню глобальної системи раннього попередження і протидії інформаційним впливам (додаток Б) [45].

Таким чином, удосконалення діяльності міжнародних міжурядових організацій має передбачати комплексний підхід, що включає політичні, правові, технологічні та інституційні зміни. Реформування механізмів ухвалення рішень, зокрема обмеження дії права вето; зміцнення спостережних і миротворчих місій; інтеграція громадянського суспільства у процес документування порушень; підвищення прозорості та координації між провідними міжнародними структурами — усе це створить передумови для більш ефективної протидії дезінформації та забезпечення миру в умовах сучасних глобальних викликів. Саме такі трансформації здатні зміцнити

міжнародну безпекову архітектуру та гарантувати, що інформаційний компонент гібридних конфліктів не залишатиметься поза увагою світової спільноти.

3.3. Технологічні інновації у виявленні та боротьбі з дезінформацією (штучний інтелект, фактчекінг тощо)

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій боротьба з дезінформацією дедалі більше спирається на інноваційні інструменти, здатні автоматизувати аналіз інформації, підвищувати точність перевірки фактів та забезпечувати оперативне виявлення маніпулятивних матеріалів. Поширення фейкових новин, діпфейків, маніпулятивних відео та інших деструктивних інформаційних продуктів вимагає застосування технологій нового покоління від штучного інтелекту до блокчейну й інтерактивних систем візуалізації. Саме цифрові інновації сьогодні стають ключовою складовою сучасної системи інформаційної безпеки, дозволяючи ефективно виявляти неправдивий контент та підвищувати рівень стійкості суспільства.

Однією з найважливіших технологій, що трансформує сферу фактчекінгу, є штучний інтелект (ШІ). Сучасні AI-платформи здатні аналізувати великі масиви даних, виявляти підозрілі твердження, визначати логічні суперечності, виконувати класифікацію інформації та ідентифікувати потенційні ознаки маніпуляцій. Прикладом такої технологічної системи є Factmata — інструмент, який працює на основі машинного навчання та створений спеціально для ідентифікації фейкової інформації. Він автоматизує значну частину процесу аналізу, виявляючи неправдиві твердження, токсичний контент, приховані маніпуляції та координацію масових «вкидів». Хоча подібні інструменти мають певні обмеження, пов'язані з можливими помилками алгоритмів або складністю аналізу різних мов, застосування ШІ суттєво підвищує продуктивність роботи фактчекерів [22].

Не менш важливим напрямом є інструменти для перевірки візуального контенту, оскільки саме зображення та відео сьогодні найчастіше стають об'єктами маніпуляцій. Google Reverse Image Search дозволяє користувачу швидко визначити походження зображення, перевірити, де та коли воно було опубліковане, а також виявити контекст, який міг бути навмисно змінений. Такі функції є критично важливими в умовах гібридних війн, оскільки фотографії часто стають основою пропагандистських сюжетів.

Для аналізу відеоконтенту використовують спеціалізовані системи, такі як InVid, що поєднують зворотний пошук, аналіз метаданих, сегментацію відеофайлів та перевірку ключових кадрів. Цей інструмент особливо корисний для виявлення дідфейків та маніпулятивного монтажу технологій, що набувають усе більшої популярності серед пропагандистських структур. Завдяки відкритому коду, InVid активно модифікується та вдосконалюється міжнародною спільнотою фактчекерів.

У сфері текстового аналізу дедалі ширше застосовується семантична аналітика, яку демонструє, зокрема, платформа Polygraph. Використовуючи алгоритми обробки природної мови (NLP), система визначає потенційно неправдиві твердження в текстах, аналізує риторику, виявляє елементи маніпуляції, емоційні маркери та політичні упередження. Такі інструменти дозволяють зменшити навантаження на фактчекерів і прискорити первинний аналіз великих інформаційних потоків.

Значну роль у протидії дезінформації відіграють і платформи, орієнтовані на людську експертизу, такі як Snopes, PolitiFact та інші професійні фактчекінгові організації. Незважаючи на те, що їхня діяльність менш автоматизована, вони забезпечують найвищий рівень достовірності та довіри серед користувачів, створюючи великі бази кейсів, що допомагають виявляти фейки, які повторюються з часом. Їхні бази даних дедалі частіше інтегруються зі штучним інтелектом, створюючи змішані системи аналізу, що поєднують технологічну швидкість та людську точність [8].

Окрему перспективу відкриває використання блокчейн-технологій, що дозволяють створювати незмінні реєстри інформації, у яких медіафайли зберігаються разом з перевіреними метаданими. У майбутньому це може стати універсальним способом боротьби з фейковими відео, підробленими документами, сфабрикованими заявами або зміненими зображеннями. Блокчейн забезпечує прозорість, а також унеможлиблює видалення чи зміну перевірених даних, що особливо важливо під час масштабних інформаційних атак.

Інноваційним напрямом є застосування AR та VR-технологій, які можуть бути використані не лише для навчання фактчекерів, але й для просвітницьких програм, спрямованих на користувачів соціальних мереж та молодь. Наприклад, за допомогою AR можливо створити систему, що накладає підказки чи маркери на зображення у реальному часі, допомагаючи користувачам одразу розпізнавати потенційні фейки. VR, своєю чергою, дозволяє моделювати інформаційні атаки та створювати іммерсивні тренажери для навчання критичному мисленню.

Інновації у сфері фактчекінгу дедалі більше орієнтовані на потребу комплексного аналізу контексту: від виявлення політичних мотивів і джерел поширення фейків до моніторингу мережевої взаємодії ботів. Нові алгоритми намагаються моделювати причинно-наслідкові зв'язки, визначати координацію між акаунтами, а також передбачати ймовірність виникнення майбутніх інформаційних атак. Створення глобальних платформ співпраці, які дозволяють фактчекерам з різних країн обмінюватися даними, є ще одним напрямом цифрового розвитку.

Сучасні технологічні інновації стають однією з ключових умов успішної боротьби з дезінформацією. Поєднання алгоритмів штучного інтелекту, верифікаційних інструментів для фото і відео, блокчейн-рішень та інтерактивних освітніх платформ формує нову екосистему цифрової безпеки. Проте ефективність цієї системи залежить не лише від рівня розвитку інструментів, але й від здатності суспільства адаптуватися до нових викликів,

розвивати медіаграмотність та підтримувати глобальні стандарти достовірності інформації [17].

У контексті стрімкого розвитку цифрових технологій зростає не лише кількість дезінформаційних атак, але й складність їх виявлення. Тому дедалі важливішою стає не тільки технічна модернізація інструментів фактчекінгу, але й формування ефективних комунікаційних механізмів між фахівцями, платформами, науковими установами та громадськістю. Одним із ключових напрямів у цьому процесі виступає посилення міжнародної кооперації між фактчекерами, журналістами-розслідувачами та аналітичними центрами, що дозволяє об'єднувати ресурси, обмінюватися методиками перевірки та створювати спільні стандарти верифікації контенту. В умовах глобального інформаційного середовища, де фейки миттєво перетинають кордони, це стає критично необхідним.

Водночас сучасні інтерв'ю та опитування експертів показують, що штучний інтелект, попри свій значний потенціал, не може повністю замінити людську експертизу у сфері фактчекінгу. Алгоритми здатні швидко обробляти величезні масиви даних, виявляти повторювані патерни, аналізувати структуру текстів та візуальних матеріалів, а також розпізнавати кореляції, які важко відстежити людині. Проте вони не володіють критичним мисленням, контекстним розумінням та етичною відповідальністю. Тому застосування ШІ має залишатися допоміжним інструментом, що прискорює роботу фактчекера, але не підмінює її [25].

У цьому контексті важливо усвідомлювати, що гібридні впливи, які поєднують маніпулятивний контент, кібератаки, пропаганду, психологічні операції та інформаційне тиснення, становлять значну небезпеку для демократичних інституцій. Для їх нейтралізації журналісти, аналітики та фактчекери повинні мати комплексні знання про механізми таких впливів та вміти розкривати приховані наративи, емоційні тригери й методи маніпуляції. Виявлення гібридних операцій неможливе без поєднання технологічної експертизи, гуманітарного аналізу та міждисциплінарного підходу.

Перспективним напрямом стає створення етичних стандартів застосування ШІ в медіа-сфері, враховуючи ризики упередженості, цензури та непрозорості алгоритмів. За результатами досліджень, саме прозорість та можливість зовнішнього аудиту системи є ключовими чинниками довіри до ШІ-інструментів. Розробники таких систем повинні забезпечувати відкритість принципів роботи алгоритмів, можливість корекції помилок та механізми контролю. Дозволить уникнути ситуацій, коли ШІ стає інструментом маніпуляції, а не засобом боротьби з нею.

Дослідження серед молоді засвідчують, що фейки стали звичною частиною інформаційного простору, а їх вплив на психологічний стан і поведінку аудиторії є значним. При цьому саме молоде покоління найбільш відкрите до застосування ШІ-інструментів, проте висуває жорсткі вимоги до етичності, неупередженості та прозорості алгоритмів. Це свідчить про важливість паралельного розвитку не лише технологій, а й громадянської медіаосвіти [43].

Фокус-група

«Ставлення молоді до використання технологій штучного інтелекту у виявленні фейкових новин»

Вік учасників: 20–29 років

Кількість осіб: 5

Тривалість обговорення: 60 хвилин

Мета: виявити ставлення молоді до застосування технологій ШІ у процесі розпізнавання неправдивої інформації та визначити ключові ризики й переваги, які вони вбачають у таких інструментах.

Аня (22 роки, студентка, активний користувач соціальних мереж)

Аня зазначила, що з недостовірними новинами стикається практично щодня, особливо у швидких інформаційних стрічках Instagram та TikTok. Її звична реакція на сумнівну інформацію - це перевірка джерела, порівняння кількох медіа та оцінка емоційності формулювань. Найбільш тривожними для

неї є фейки медичної та політичної тематики, оскільки саме вони, на її думку, здатні спричинити паніку й масові маніпуляції.

Щодо використання ШІ, Аня висловила обережний оптимізм: технологія, на її думку, здатна пришвидшити аналіз контенту й зменшити навантаження на користувачів. Вона позитивно оцінює потенціал неупередженого алгоритмічного аналізу, але водночас хвилюється, що системи можуть бути використані як інструмент цензури або прихованого впливу. Аня відзначила, що хотіла б мати браузерне розширення, яке автоматично позначатиме фейкові повідомлення та пропонуватиме альтернативні достовірні матеріали. У кінці дискусії вона підтвердила готовність користуватися такими інструментами, за умови кращого розуміння того, як саме працюють алгоритми навчання штучного інтелекту.

Максим (25 років, програміст, активний користувач Reddit)

Для Максима проблема фейкових новин особливо помітна саме на Reddit, де великий масив інформації генерується самими користувачами, що часто створює ґрунт для поширення неперевіраних тверджень. Щоб встановити правдивість матеріалу, він зазвичай звертається до наукових джерел або поважних міжнародних медіа. Найнебезпечнішими Максим вважає фейки у сфері науки та технологій, які можуть вводити людей в оману та підживлювати псевдонаукові теорії.

Максим добре знайомий із системами штучного інтелекту й бачить їх великий потенціал у протидії фейкам завдяки аналізу великих масивів даних. Він оцінює ШІ як швидкий та об'єктивний інструмент, однак визнає, що якість його роботи залежить від даних, на яких алгоритми були навчені. Максим наголосив, що хотів би використовувати розширення браузера, яке би не лише позначало підозрілий контент, але й показувало ступінь ймовірності його недостовірності. Він підтримує впровадження ШІ у сферу фактчекінгу, але виключно за умови прозорості алгоритмів та незалежного нагляду [21].

Ірина (27 років, маркетолог, активний користувач Twitter)

Ірина регулярно стикається з фейками у Twitter, де інформація поширюється надзвичайно швидко. Вона звикла перевіряти новини через думки експертів, офіційні медіа та профільні ресурси, адже найбільше її непокоять маніпуляції у політичній та економічній тематиці. Ірина відзначає, що фейки нерідко призводять до паніки, поляризації суспільства й поширення ворожнечі.

Вона підтримує використання ШІ як інструменту первинного фільтрування новинного контенту, зокрема завдяки швидкій обробці даних та здатності виявляти складні інформаційні патерни. Водночас Ірина занепокоєна ризиками цензури й потенційними обмеженнями свободи слова. Вона хотіла б, щоб алгоритми мали незалежний аудит і працювали максимально прозоро. Серед бажаних функцій інструмент, який відслідковує та повідомляє про фейки, які користувач уже встиг поширити. Вона підтвердила готовність користуватися такими технологіями за наявності чітких етичних стандартів.

Тарас (29 років, дизайнер, активний користувач Facebook)

Тарас наголосив, що фейки у Facebook поширюються швидко через велику кількість дописів від звичайних користувачів. Він приділяє увагу аналізу коментарів, джерел та часу публікації. Особливо небезпечними він вважає фейки про здоров'я та особисті історії, адже вони часто маніпулюють емоціями людей.

Ставлення Тараса до ШІ доволі стримане. Він визнає переваги обробки інформації, але вважає, що технології можуть помилятися або використовуватися для маніпуляцій. Йому потрібен інструмент, який не лише знаходить фейки, а й пояснює логіку свого висновку. Тарас підтримав ідею використання ШІ як допоміжного, а не вирішального інструменту, наголосивши на важливості того, щоб остаточне рішення залишалося за людиною.

Оля (20 років, студентка, користувач TikTok)

Оля стикається з фейковою інформацією найчастіше у TikTok та Instagram. Для перевірки фактів вона звертається до популярних блогерів, Wikipedia або YouTube-каналів з науковими поясненнями. Найбільше її

турбують фейки політичного та історичного спрямування, оскільки вони можуть формувати викривлене уявлення про події та впливати на суспільні конфлікти [3].

Вона відкрито підтримує використання ШІ для аналізу контенту, оскільки вважає його здатним швидко знаходити небезпечні ознаки маніпуляції. Однак Оля побоюється можливих зловживань цією технологією та ризиків обмеження інформаційного простору. Її цікавлять інструменти, які працювали б у форматі візуальних підказок коротких відео або інфографік. Вона готова користуватися такими системами, за умови відкритості алгоритмів та можливості громадського контролю.

Усі учасники, попри різний досвід та рівень технічної підготовки, демонструють високу обізнаність про проблему фейкових новин і здебільшого позитивно оцінюють роль ШІ у підвищенні якості медіапростору. Загальні висновки:

- ✓ усі (100%) регулярно стикаються з дезінформацією;
- ✓ більшість (80%) підтримує застосування ШІ у фактчекінгу;
- ✓ ключові переваги: швидкість, масштабованість, неупередженість та системність;
- ✓ ключові ризики: цензура, упереджені алгоритми, непрозорість, можливе маніпулювання;
- ✓ усі учасники наголосили, що остаточним «суддею» правдивості має залишатися людина;
- ✓ молодь виявляє інтерес до інструментів з відкритим кодом, незалежним аудитом та зрозумілими візуальними поясненнями.

Загалом фокус-група підтвердила, що сучасна молодь вважає ефективну боротьбу з фейками можливою лише у поєднанні ШІ та людського критичного мислення, а також за умов етичної, прозорої та контрольованої роботи алгоритмів.

Таблиця 2.6

«Ставлення молоді до використання ШІ у виявленні фейкових новин»

Учасник	Платформа, де найчастіше бачить фейки	Типи фейків, які турбують найбільше	Ставлення до ШІ	Основні ризики, які бачить	Бажані функції ШІ
Аня (22)	Instagram, TikTok	Політичні, медичні	Позитивне, обережне	Цензура, маніпуляції	Розширення браузера, пояснення рішень
Максим (25)	Reddit	Наукові, технологічні	Дуже позитивне	Упереджені алгоритми	Оцінка ймовірності фейковості, альтернативні джерела
Ірина (27)	Twitter	Політичні, економічні	Позитивне	Обмеження свободи слова	Сповідання про фейки, які вже поширено
Тарас (29)	Facebook	Фейки про здоров'я	Стримано-позитивне	Непрозорість роботи алгоритмів	Логічні пояснення результатів
Оля (20)	TikTok, Instagram	Політичні, історичні	Позитивне	Упередженість, цензура	Відеоформат перевірки, відкритий код

Таким чином, майбутнє інформаційної безпеки буде визначатися тим, наскільки успішно суспільство зможе інтегрувати ШІ в систему фактчекінгу, не підмінюючи ним роль людини, а створюючи ефективні гібридні моделі співпраці «людина + алгоритм». Комплексне поєднання автоматизованих

систем, аналітичної експертизи, міжнародного партнерства та освітніх програм забезпечить формування стійкого цифрового середовища. Натомість відповідальне та етичне використання ІІІ, підкріплене критичним мисленням громадян, дозволить мінімізувати ризики маніпуляцій і створити міцний захист від дезінформаційних атак.

ВИСНОВКИ

У ході виконання магістерської дипломної роботи було комплексно досліджено феномен дезінформації у світових засобах масової інформації та окреслено ефективні шляхи протидії їй у сучасному глобальному медіапросторі. Для підготовки було використано широкий спектр сучасних наукових, аналітичних і нормативно-правових джерел, що комплексно висвітлюють феномен дезінформації, питання медіаграмотності та механізми протидії фейковим новинам у глобальному медіапросторі. Особливу увагу приділено авторитетним західним і українським дослідженням, які формують теоретичну та практичну основу аналізу інформаційних загроз у сучасному суспільстві. Поставлена мета дослідження досягнута, а всі визначені завдання послідовно реалізовані у межах трьох розділів роботи.

У першому розділі роботи було виконано завдання, пов'язані з теоретичним осмисленням поняття дезінформації та її місця у сучасному інформаційному середовищі. Уточнено зміст і сутність дезінформації, розмежовано суміжні поняття (дезінформація, міслінформація, малінформація), охарактеризовано основні типи фейкових новин та механізми їхнього впливу на масову свідомість. На основі аналізу наукових джерел доведено, що дезінформація має багатовимірний характер і здатна впливати не лише на інформаційні процеси, а й на політичну стабільність, соціальну згуртованість та довіру до демократичних інституцій. Таким чином, виконано завдання з формування теоретичного підґрунтя дослідження та визначення ключових категорій.

У другому розділі було реалізовано завдання, спрямовані на аналіз ролі світових ЗМІ у формуванні та поширенні дезінформації. Встановлено подвійний характер впливу медіа: з одного боку, ЗМІ можуть виступати каналом трансляції фейкових повідомлень через поспіх публікацій, сенсаційність і політичну заангажованість, з іншого — саме професійна журналістика є одним із головних інструментів протидії дезінформації.

Проаналізовано політичні, соціальні та економічні фактори, що створюють сприятливе середовище для поширення фейків, а також розкрито механізм їх взаємодії. У межах цього розділу виконано завдання з дослідження міжнародних нормативно-правових підходів, етичних стандартів журналістики та ролі міжнародних організацій і регуляторних структур у боротьбі з дезінформацією.

Третій розділ був присвячений практичному аналізу сучасних методів і кейсів протидії дезінформації у світових ЗМІ. У межах поставлених завдань систематизовано основні інструменти фактчекінгу та верифікації інформації, зокрема перевірку джерел, OSINT-аналіз, зворотний пошук зображень і відео, аналіз мовних та візуальних маркерів маніпуляції. На прикладі міжнародних кейсів (Bellingcat, BBC Verify, EUvsDisinfo, StopFake, Reuters, The New York Times та інших) доведено ефективність поєднання розслідувальної журналістики, цифрових технологій і міжредакційної співпраці. Таким чином, виконано завдання з узагальнення практичного досвіду боротьби з дезінформацією у світовому медіапросторі.

Окрему увагу у роботі приділено завданню аналізу ролі медіаграмотності та інформаційної освіти. Доведено, що формування критичного мислення аудиторії є ключовою умовою довгострокової протидії дезінформації, оскільки навіть найсучасніші технологічні рішення не є ефективними без свідомого та відповідального споживання інформації. Обґрунтовано необхідність інтеграції медіаграмотності в системи формальної й неформальної освіти.

У процесі дослідження також оцінено потенціал сучасних технологічних інновацій, зокрема систем штучного інтелекту, автоматизованих платформ фактчекінгу та алгоритмічних механізмів модерації контенту. Зроблено висновок, що такі інструменти мають значний потенціал, однак повинні функціонувати у взаємодії з людською експертизою, етичними нормами та прозорим регулюванням.

На основі отриманих результатів сформульовано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності боротьби з дезінформацією у світових ЗМІ,

зокрема: посилення міжнародної координації, підтримка незалежної журналістики, розвиток партнерств між редакціями, фактчекінговими організаціями та цифровими платформами, інвестування в медіаграмотність і забезпечення прозорості алгоритмів поширення контенту.

Отже, всі поставлені завдання дослідження (1–10) виконано, мети роботи досягнуто, а отримані результати мають теоретичне та практичне значення і можуть бути використані для подальших наукових досліджень і вдосконалення стратегій протидії дезінформації у глобальному медіапросторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відповідь НАТО на вторгнення Росії в Україну. Організація Північноатлантичного договору. 23 лютого 2024. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_192648.htm (дата звернення: 13.11.2025).
2. Reuters. Reuters Fact Check methodology. URL: <https://www.reuters.com/fact-check/> (дата звернення: 23.12.2025).
3. ГО «Український інститут медіа та комунікації». Відповідальність російських пропагандистів за поширення пропаганди війни, ненависті та дезінформації. Огляд українських ініціатив. 2023. URL: <https://www.jta.com.ua/news-and-reports/analitychnazapyska-vidpovidalnist-2023/> (дата звернення: 13.11.2025).
4. ГО «Український інститут медіа та комунікації». Огляд медіапроектів з протидії дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни: аналітична записка. 2024. URL: https://www.jta.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/ABA_UMCI_Overview_of_mediaprojects_UA_WEB.pdf (дата звернення: 13.11.2025).
5. Голуб Р. Оновлення Кодексу практики ЄС щодо боротьби з дезінформацією: основні положення. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212519_onovlennya-kodeksu-s-shchodo-borotbi-z-deznformatsyu-osnovn-polozhennya (дата звернення: 13.11.2025).
6. Детектор медіа. Індекс медіаграмотності українців 2020–2023 (четверта хвиля). 2024. URL: <https://detector.media/infospace/article/225738/2024-04-22-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv20202023-chetverta-khvylya/> (дата звернення: 13.11.2025).
7. Детектор медіа. Індекс медіаграмотності: Українці 66+ (2024). 2024. URL: <https://detector.media/infospace/article/229111/2024-07-04-indeks-mediagramotnosti-ukraintsi-66/> (дата звернення: 13.11.2025).
8. Бобрусь О. Що таке дезінформація і як її виявити: просте пояснення від РНБО. URL: <https://vn.20minut.ua/Podii/scho-take-dezinformatsiya-i-yak-yiyi-viyaviti-proste-poyasnennya-vid-r-11585637.html> (дата звернення: 13.11.2025).
9. ЄС запустить нову платформу для боротьби з російською та китайською дезінформацією. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/7/7155675/> (дата звернення: 13.11.2025).

10. ЄС запустить нову платформу для боротьби з дезінформацією Росії та Китаю. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/02/7/7155675/> (дата звернення: 13.11.2025).
11. Застосування права вето потребує реформування, і це може стати ключовою реформою ООН – виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zastosuvannya-prava-veto-potrebuye-reformuvannya-i-ce-mozhe-85745> (дата звернення: 13.11.2025).
12. Клімкін розповів про недоліки місії ОБСЄ. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1825670-klimkin-rozpoviv-pro-nedoliki-misiii-obse-2032727.html (дата звернення: 13.11.2025).
13. Куліш П. Що таке дезінформація і як вона на нас впливає? URL: <https://gwaramedia.com/shho-take-dezinformacziya-i-yak-vona-na-nas-vplivaie/> (дата звернення: 13.11.2025).
14. Маляренко В. І. Кращі практики зарубіжного досвіду боротьби з фейками та дезінформацією. Інформація і право. 2021. № 3 (38). С. 21–27.
15. Олегівна А. Користувацький контент в соціальних медіа як джерело інформації запорізьких ЗМІ. 2022. URL: <https://dSPACE.znu.edu.ua/xmlui/handle/12345/10500> (дата звернення: 13.11.2025).
16. Оновлення кодексу ЄС щодо боротьби з дезінформацією: основні положення. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212519_onovlennya-kodeksu-s-shchodo-borotbi-z-deznformatsyu-osnovnopolozhennya (дата звернення: 13.11.2025).
17. Північноатлантичний договір від 4 квітня 1949 року. Вашингтон. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text (дата звернення: 13.11.2025).
18. Підхід НАТО до боротьби з дезінформацією. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_219728.htm (дата звернення: 13.11.2025).
19. Підхід НАТО у галузі боротьби з дезінформацією. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_219728.htm (дата звернення: 13.11.2025).
20. План дій проти дезінформації. URL: https://cdn1-eeas.fpfis.tech.ec.europa.eu/cdn/farfuture/lpM1X9RnuE28GrR78F7yFA0HtKjii4TzKMvXoSg5Bn0/mtime:1544008849/sites/eeas/files/action_plan_against_disinformation.pdf (дата звернення: 13.11.2025).

21. Полегкий О. Протидія кремлівській дезінформації в ЄС. Центр публічної дипломатії. [б. р.]. URL: <http://publicdiplomacy.org.ua/?p=969> (дата звернення: 13.11.2025).
22. Прибутько П. С. Інформаційні впливи: роль у суспільстві та сучасних воєнних конфліктах. Київ: Вид. А. В. Паливода, 2007. 252 с.
23. Про Центр. URL: <https://cpd.gov.ua/documents/%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%86%D0%B5%20%D0%BD%D1%82%D1%80/> (дата звернення: 13.11.2025).
24. Про створення Центру протидії дезінформації: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015525-21#Text> (дата звернення: 13.11.2025).
25. Роз'яснення Міністерства закордонних справ України. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). Опубліковано 05 вересня 2022. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-zbezpeki-i-spivrobotnictva-v-yevropi> (дата звернення: 13.11.2025).
26. Самчинська О. А. Правові вектори протидії дезінформації: досвід Європейського Союзу. Форум права. 2023. № 4. С. 6–15.
27. Скільки росія витрачає на пропаганду? Національний проект з медіаграмотності «Фільтр». URL: <https://filter.mkip.gov.ua/skilky-rosiya-vytrachaye-na-propagandu/> (дата звернення: 13.11.2025).
28. Смотрич Д., Іванов В. Правові аспекти боротьби з дезінформацією в Європейському Союзі: уроки для України. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2023. № 4 (40). С. 155–161.
29. Спецпроект Фільтра про ТОП-10 найбільш медіаграмотних країн Європи: Естонія. Національний проект з медіаграмотності «Фільтр». URL: <https://filter.mkip.gov.ua/speczproyekt-filtra-pro-top-10-najbilsh-mediagramotnyh-krayin-yevropy-estoniya/> (дата звернення: 13.11.2025).
30. Стьопкін А. Інституціоналізація політики протидії дезінформації в Європейському Союзі. Медіафорум. 2022. № 10. С. 196–200.
31. Стьопкін А. Інституціоналізація політики протидії дезінформації в Європейському Союзі. Медіафорум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент. 2022. № 10. С. 196–208. DOI: <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2022.10.196-208>
32. Толокольнікова К. Хто в Європі ефективно протидіє інформаційним впливам Кремля? MediaSapiens. 2018. URL:

- <https://ms.detector.media/mediadoslidzhennya/post/21480/2018-07-19-khto-v-ievropi-efektyvno-protydiie-informatsiynumvplyvam-kremlya/> (дата звернення: 13.11.2025).
33. Указ Президента України від 19 березня 2021 року № 106. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1062021-37421> (дата звернення: 13.11.2025).
34. Фейки, пропаганда, дезінформація та виборчий процес: як нам захистити демократичні практики? / за заг. ред. Д. В. Дубова. Київ: ТОВ «Видавництво Сталь», 2019.
35. Фролова О. М. Нормативно-правові аспекти протидії інформаційним впливам РФ // Деокупація і реінтеграція інформаційного простору Криму: міжнародно-правові та медіакомунікативні інструменти: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Інститут міжнародних відносин, 2019. С. 69–74.
36. Чи спрацьовує російська стратегія впливу на країни Балтії. Центр протидії дезінформації. URL: <https://cpd.gov.ua/articles/chy-spracovuye-rosijska-strategiya-vplyvu-na-krayiny-baltiyyi/> (дата звернення: 13.11.2025).
37. Що таке дезінформація і як вона на нас впливає? URL: <https://gwaramedia.com/shho-takedezinformacziya-i-yak-vona-na-nas-vplivaie/> (дата звернення: 13.11.2025).
38. Що таке дезінформація і як її виявити: просте пояснення від РНБО. URL: <https://vn.20minut.ua/Podii/scho-take-dezinformatsiya-i-yak-yiyi-viyaviti-proste-poyasnennya-vid-r-11585637.html> (дата звернення: 13.11.2025).
39. Abend L. Meet the Lithuanian ‘Elves’ Fighting Russian Disinformation. TIME. [6. p.]. URL: <https://time.com/6155060/lithuania-russiafighting-disinformation-ukraine/> (дата звернення: 13.11.2025).
40. Alodat A. M. Social media platforms and political participation: a study of Jordanian youth engagement. MDPI. 2023. URL: <https://www.mdpi.com/2076-0760/12/7/402> (дата звернення: 13.11.2025).
41. Baltic Centre for Media Excellence. Tackling Disinformation – Experience From Denmark, Latvia, Lithuania. YouTube. 2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MkdXAQfkMFs> (дата звернення: 13.11.2025).
42. Bloomberg: Євросоюз визнав соцмережу X найбільшим джерелом дезінформації. URL: <https://suspilne.media/580681-bloomberg-evrosouz-viznav-socmerezju-x-najbilsim-dzerelom-dezinformacii/> (дата звернення: 13.11.2025).

43. Brookhouse A., Derr T., Karimi H., Bernard H., Tang J. Road to the White House: Analyzing the Relations Between Mainstream and Social Media During the U.S. Presidential Primaries // Proceedings of the 32nd ACM Conference on Hypertext and Social Media. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1145/3465336.3475115>
44. Casero-Ripollés A., Tuñón J., Bouza-García L. The European approach to online disinformation: geopolitical and regulatory dissonance. Humanities and Social Sciences Communications. 2023. Vol. 10(1). DOI: 10.1057/s41599-023-02179-8
45. Characterizing networks of propaganda on twitter: a case study. Applied Network Science. 2020. URL: <https://appliednetsci.springeropen.com/articles/10.1007/s41109-020-00286-y> (дата звернення: 13.11.2025).
46. Chen B. X. The Future of Social Media Is a Lot Less Social. The New York Times. 2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/04/19/technology/personaltech/tiktok-twitter-facebook-social.html> (дата звернення: 13.11.2025).
47. Countering disinformation in the Baltics: collaborative strategies and innovative solutions. Friends of Europe. [б. п.]. URL: <https://www.friendsofeurope.org/events/countering-disinformation-in-the-baltics-collaborative-strategies-and-innovative-solutions/> (дата звернення: 13.11.2025).
48. Disinformation about Latvia. Debunk.org. [б. п.]. URL: <https://www.debunk.org/all-articles/categories/disinformation-about-latvia> (дата звернення: 13.11.2025).
49. Disinformation and Foreign Interference: Speech by High Representative/Vice-President Josep Borrell at the EEAS Conference. EEAS. [б. п.]. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/disinformation-and-foreign-interference-speech-high-representativevice-president-josep-borrell-eeas_en (дата звернення: 13.11.2025).
50. Does Fake News Create Echo Chambers? SSRN. 2022. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4144897 (дата звернення: 13.11.2025).
51. Estonia's answer to Russian disinformation is to fund real journalism. Ukrainska Pravda. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/columns/2023/02/21/7390116/> (дата звернення: 13.11.2025).
52. European Commission. Synopsis Report of the Public Consultation on Fake News and Online Disinformation. 2018. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/synopsis-report-public-consultation-fake-news-and-online-disinformation> (дата звернення: 13.11.2025).

53. European Council meeting (19 and 20 March 2015) – Conclusions. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/East_StratCom_Task_Force#cite_note-1 (дата звернення: 13.11.2025).
54. Finland Tops the New Media Literacy Index 2023, Countries Close to the War in Ukraine Remain Among the Most Vulnerable to Disinformation. osis.bg. 2023. URL: <https://osis.bg/?p=4450&lang=en> (дата звернення: 13.11.2025).
55. France 24. Macron slams RT, Sputnik news as ‘lying propaganda’ at Putin press conference. 2017. URL: <https://www.france24.com/en/20170530-macron-rt-sputnik-lying-propaganda-putin-versailles-russia-france-election> (дата звернення: 13.11.2025).
56. Information Warfare as an Instrument of Geopolitical Influence on Ukraine: Main Aspects and the State’s Response. International Journal of Religion. 2024. Vol. 5(2). P. 121–130. DOI: 10.61707/0g2yt516
57. IT-гіганти відзвітували в ЄС про боротьбу з пропагандою з РФ. DW. [б. р.]. URL: <https://www.dw.com/uk/itgigantividzvituvati-pered-es-pro-borotbu-z-propagandou-z-rf/a-66930400> (дата звернення: 13.11.2025).
58. Political Effects of the Internet and Social Media. Annual Reviews. 2020. URL: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annureveconomics-081919-050239> (дата звернення: 13.11.2025).
59. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). European Union. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R2065> (дата звернення: 13.11.2025).
60. Resilience Against Disinformation: A New Baltic Way to Follow? / D. Teperik et al. International Centre for Defence and Security; The Baltic Center for Investigative Journalism; Re:Baltica. 2022. URL: <https://en.rebaltica.lv/> (дата звернення: 13.11.2025).
61. Rossetti M., Zaman T. Bots, disinformation, and the first impeachment of U.S. President Donald Trump. PLOS ONE. 2022. Vol. 18. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0283971>
62. Shao C., Ciampaglia G., Varol O., Flammini A., Menczer F. The spread of fake news by social bots. ArXiv. 2017. URL: <https://doi.org/10.1038/s41467-018-06930-7> (дата звернення: 13.11.2025).
63. Social media manipulation by political actors: an industrial scale problem – Oxford report. University of Oxford. 2021. URL: <https://www.ox.ac.uk/news/2021->

[01-13-social-media-manipulation-politicalactors-industrial-scale-problem-oxford-report](#) (дата звернення: 13.11.2025).

64. Stryker C. Budding Digital Authoritarianism in Central Asia. Davis Center. 2020. URL: <https://daviscenter.fas.harvard.edu/insights/budding-digital-authoritarianism-central-asia> (дата звернення: 13.11.2025).

65. The court admits that the NEPLP decision to revoke the broadcasting licence to SIA “TV Rain” is lawful. Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome. [б. р.]. URL: <https://www.neppl.lv/en/article/court-admitsnepplp-decision-revoke-broadcasting-licence-sia-tv-rainlawful> (дата звернення: 13.11.2025).

66. The disinformation landscape in Lithuania. EU DisinfoLab. [б. р.]. URL: <https://www.disinfo.eu/publications/disinformation-landscape-in-lithuania/> (дата звернення: 13.11.2025).

67. The Role of Alternative Social Media in the News and Information Environment. Pew Research Center. 2022. URL: <https://www.pewresearch.org/journalism/2022/10/06/the-role-of-alternative-socialmedia-in-the-news-and-information-environment/> (дата звернення: 13.11.2025).

68. Thyne C., Hitch K. Democratic versus Authoritarian Coups: The Influence of External Actors on States’ Postcoup Political Trajectories. Journal of Conflict Resolution. 2020. Vol. 64. P. 1857–1884. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022002720935956>

69. USAID. Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2019 р. Detector.media. 2019. URL: <https://detector.media/infospace/article/171769/2019-10-22-stavlennya-naselennya-dozmi-ta-spozhyvannya-riznykh-typiv-media-u-2019-r/> (дата звернення: 13.11.2025).

70. Yee A. The country inoculating against disinformation. BBC. 2022. URL: <https://www.bbc.com/future/article/20220128-the-country-inoculating-against-disinformation> (дата звернення: 13.11.2025).

71. BBC. BBC Verify: How we check content in a digital war. URL: <https://www.bbc.com/news/explainers-60571240>

72. BBC. Written evidence on BBC Verify and verification practices. URL: <https://committees.parliament.uk/writtenevidence/128502/html/>

73. BBC News. Deepfake video shows Zelensky calling on Ukrainians to surrender. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-60780142>

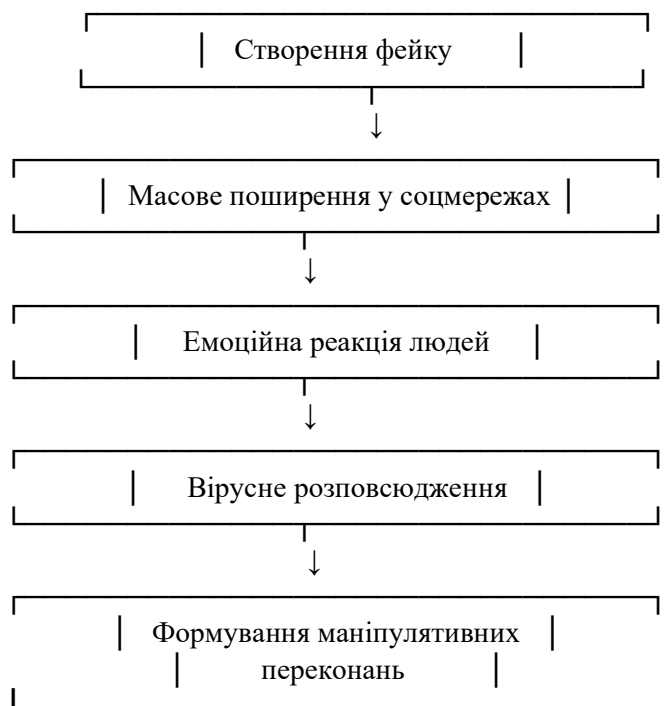
74. BBC News. Bucha killings: Satellite images show bodies lay in street for weeks. URL: <https://www.bbc.com/news/60981238>
75. Reuters. Fake BBC News clip on Ukraine's ex-army chief paid to leave Ukraine: False. URL: <https://www.reuters.com/fact-check/fake-bbc-news-clip-ukraines-ex-army-chief-paid-leave-ukraine-2024-03-15/> (дата звернення: 24.12.2025).
76. Reuters. Fact check: Claims that US troops are fighting in Ukraine lack evidence. URL: <https://www.reuters.com/fact-check/> (дата звернення: 14.12.2025).
77. Agence France-Presse. AFP Fact Check: Our approach. URL: <https://www.afp.com/en/our-offer/afp-fact-check> (дата звернення: 23.12.2025).
78. AFP Fact Check. Ukraine war: debunking claims about Bucha killings. URL: <https://factcheck.afp.com> (дата звернення: 23.12.2025).
79. AFP Fact Check. How old or miscaptioned images are used in Ukraine war disinformation. URL: <https://factcheck.afp.com> (дата звернення: 23.12.2025).
80. Deutsche Welle. DW Fact Check. URL: <https://www.dw.com/en/fact-check/t-44615957> (дата звернення: 23.12.2025).
81. Deutsche Welle. Ukraine war: Fact-checking Russian claims. URL: <https://www.dw.com/en/ukraine-war-fact-checking-russian-claims/a-61037511> (дата звернення: 23.12.2025).
82. Deutsche Welle. Mariupol: What we know about the destruction of the city. URL: <https://www.dw.com/en/mariupol-what-we-know-about-the-destruction-of-the-city/a-61256927> (дата звернення: 23.12.2025).
83. Deutsche Welle. Fact check: Are sanctions hurting Europe more than Russia? URL: <https://www.dw.com/en/fact-check-are-sanctions-hurting-europe-more-than-russia/a-62660531> (дата звернення: 23.12.2025).
84. Bellingcat. About Bellingcat. URL: <https://www.bellingcat.com/about/> (дата звернення: 23.12.2025).
85. Bellingcat. Bucha: What really happened. URL: <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2022/04/05/bucha-what-really-happened/> (дата звернення: 23.12.2025).
86. Bellingcat. Documenting attacks on civilian infrastructure in Ukraine. URL: <https://www.bellingcat.com/news/2022/03/> (дата звернення: 23.12.2025).

ДОДАТКИ

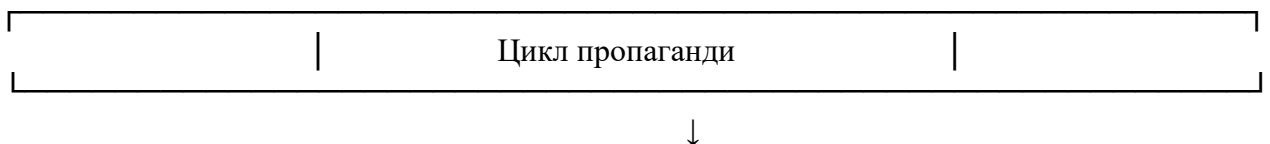
Додаток А

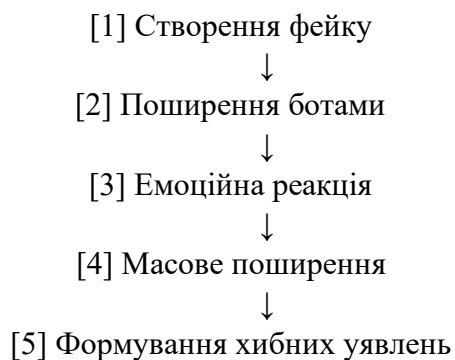
ASCII-схеми та візуалізація Топ-10 методів боротьби з дезінформацією

1. ASCII-схема: Механізм поширення дезінформації

2. ASCII-схема: Точки руйнування дезінформації

Точки руйнування фейку (втручання)

- ✓ Фактчекінг
- ✓ OSINT-аналіз
- ✓ Медіаграмотність
- ✓ Алгоритмічні обмеження
- ✓ Журналістські розслідування

3. Візуалізація: Топ-10 методів боротьби з дезінформацією

1. ██████████ OSINT-розслідування
2. ██████████ Медіаграмотність та освіта
3. ██████████ Алгоритми соцмереж (фільтрація)
4. ██████████ Фактчекінг у ЗМІ
5. ██████████ Гейміфікація (ігри, симуляції)
6. ██████████ Журналістські розслідування
7. ██████████ Аналітичні бази даних фейків
8. ██████████ Співпраця медіа й міжнародних організацій
9. ██████████ Маркування контенту та зниження охоплень
10. ██████████ Комунікаційні кампанії і контрнаративи

Додаток Б

Технології та інструменти фактчекінгу нового покоління

Інструмент / Технологія	Опис та можливості	Обмеження
Factmata (AI)	ШІ-аналіз тексту, виявлення маніпуляцій та	Похибки алгоритмів; слабша робота з

	фейків, класифікація контенту.	неанглійськими мовами.
Google Reverse Image Search	Пошук джерела зображень, виявлення фейків та контексту.	Не завжди точні результати; залежність від індексації Google.
InVid	Перевірка відео, аналіз метаданих, сегментація кадрів, пошук дідфейків.	Потребує технічної компетентності; можливі обмеження в оновленнях.
Polygraph (AI NLP)	Швидкий аналіз великих текстів, виявлення підозрілих тверджень.	Похибки у міжмовній обробці; ризик хибних маркерів.
Snopes	База готових фактчеків, ручна експертна перевірка.	Повільніший процес, менше автоматизації.
Blockchain	Створення незмінних реєстрів медіа; захист від маніпуляцій.	Потребує масштабування та широкого впровадження.

ASCII-схеми технологічних процесів

1. Процес фактчекінгу з використанням ІІІ

[Вхідні дані]

|

v

+-----+

| Алгоритм ІІІ |

| (NLP, ML) |

+-----+

|

v

[Виявлення фейків / маніпуляцій]

|

v

[Аналітик перевіряє та підтверджує]

2. Механізм перевірки зображень

[Зображення]

|

v

+-----+

| Reverse Image Search |

+-----+

|

v

[Пошук джерел] ---> [Порівняння контекстів]

|

v

[Висновок про автентичність]

3. Перевірка відео за допомогою InVid

[Відео]

|

v

+-----+

| InVid (метадані, ключові |

| кадри, сегментація) |

+-----+

|

v

[Виявлення монтажу / діпфейку]

Додаток В

Розширені графіки, діаграми та таблиці

Таблиця 1. Порівняння позицій учасників (%)

Показник	Аня	Максим	Ірина	Тарас	Оля
Частота фейків	90	80	85	75	95
Рівень довіри до ШІ	85	90	88	70	82
Страх цензури	60	55	70	80	68
Готовність використовувати ШІ	95	92	94	65	90

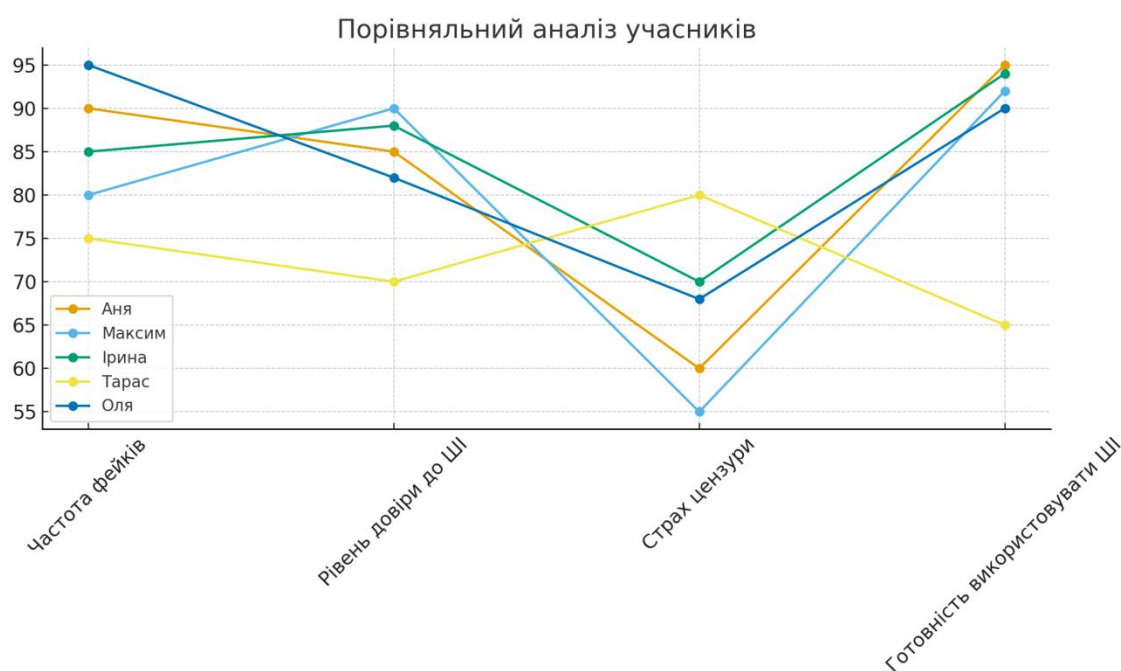

Рис. 1. Порівняльний графік позицій учасників

Таблиця 2. Рівень застосування інструментів фактчекінгу

Інструмент	Середнє використання (%)
ШІ-детектори	85

Перевірка джерел	92
Зворотний пошук	75
Перегляд коментарів	68
Аналіз стилю	70

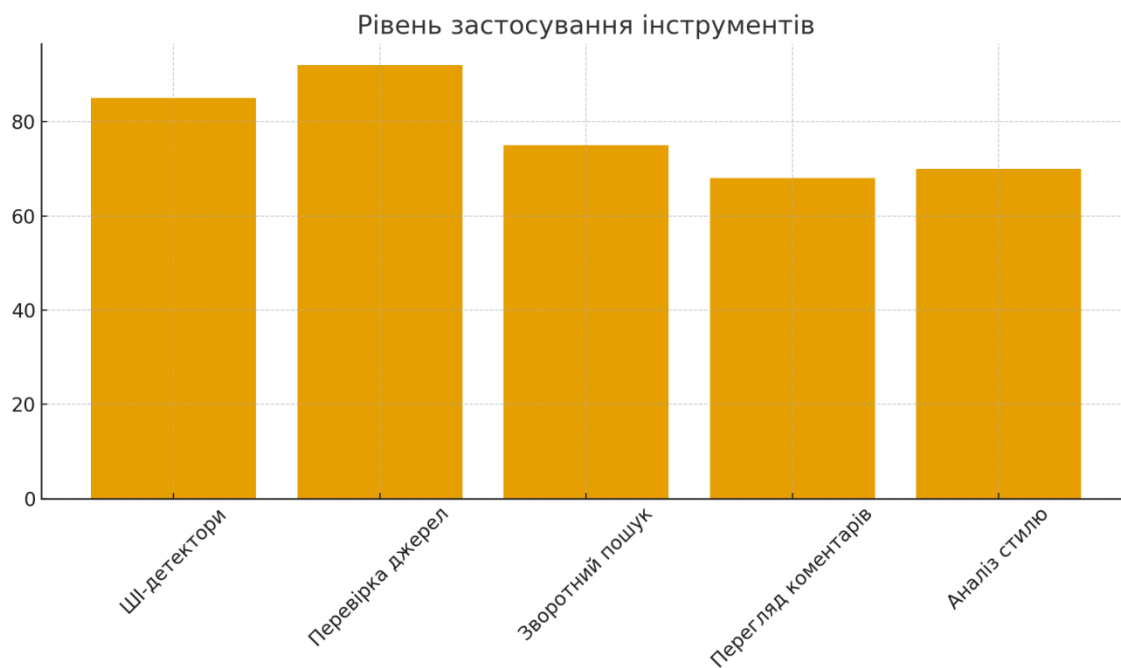
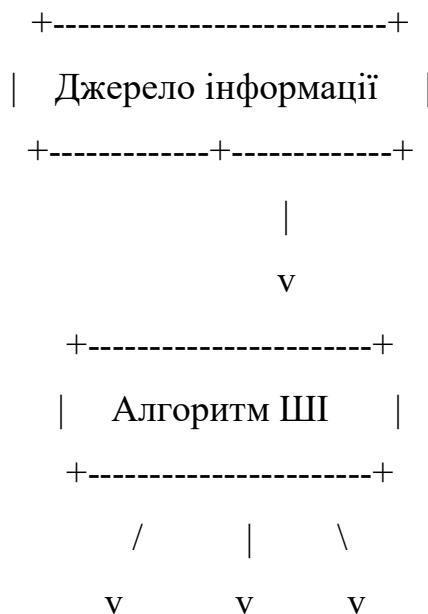

Рис. 2. Діаграма застосування інструментів фактчекінгу

ASCII-схема: Робота системи ІІІ для фактчекінгу


```

+-----+ +-----+ +-----+
| Перевірка  || Аналіз стилю || Пошук збігів  |
| фактів    || і тону    || у базах даних  |
+-----+-----+ +-----+-----+ +-----+-----+
                \      |      /
                \      |      /
                 v      v      v
+-----+-----+
|  Висновок III  |
+-----+-----+
                |
                v
                Людська перевірка

```